

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ О. П. Степанов
«_____» _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Соціально-економічні наслідки трудової міграції для України в умовах глобальних актуальних трансформацій»

Виконавець: Косачевич Назар Олегович, група МЕВ-203М

(підпис виконавця)

Керівник: д.е.н., професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Рум'янцев Анатолій Павлович

(підпис керівника)

Нормоконтролер:

(підпис нормоконтролера)

Київ - 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Степанов О.П.

«__» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Косачевича Назара Олеговича

1. Тема роботи «Соціально-економічні наслідки трудової міграції для України в умовах глобальних актуальних трансформацій» затверджена наказом ректора від «19» жовтня 2020 р. № 2040/ст.
2. Термін виконання роботи: з 26 жовтня 2020 року по 27 грудня 2020 року.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання трудової міграції у світовому господарстві та в Україні, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державної служби статистики України, Міжнародної організації з міграції; аналітичні матеріали і звіти міжнародних організацій: Світової організації торгівлі (СОТ), Організації Об'єднаних Націй (ООН), Програми розвитку ООН (ПРООН).

4. Зміст пояснювальної записки: роль теоретичного підґрунтя міжнародної трудової міграції в умовах глобалізації, напрями впливу міжнародної трудової міграції на економічний розвиток країн та участь України у процесі міжнародної трудової міграції в умовах глобалізації.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 2 таблиці, 16 рисунків та 5 додатка.

6. Презентація основних результатів дипломної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 27 слайдів.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми дипломної роботи	16.09.2020	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання дипломної роботи	23.10.2020	Виконано
3.	Розкрити теоретичне підґрунтя міжнародної трудової міграції в умовах глобалізації	26.10.2020-01.11.2020	Виконано
4.	Дослідити напрями впливу міжнародної трудової міграції на економічний розвиток країн	02.11.2020-15.11.2020	Виконано
5.	Визначити та обґрунтувати участь України у процесі міжнародної трудової міграції в умовах глобалізації	16.11.2020-29.11.2020	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	30.11.2020-03.12.2020	Виконано
7.	Оформити дипломну роботу	04.12.2020-07.12.2020	Виконано
8.	Передати дипломну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	12.12.2020	Виконано

9.	Попередній захист дипломної роботи	08.12.2020	Виконано
10.	Передати дипломну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	15.12.2020	Виконано

8. Дата видачі завдання: «26» жовтня 2020 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис керівника)

Рум'янцев А.П.
(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис випускника)

Косачевич Н.О.
(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Економічне регулювання міжнародної торгівлі у світовому господарстві»: 110 сторінок, 3 таблиці, 18 рисунків, 56 літературних джерел, 3 додатки.

Перелік ключових слів (словосполучень): МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ, ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ, ТРУДОВА МІГРАЦІЯ, ЄС, МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ З МІГРАЦІЇ, УКРАЇНА.

Об'єктом дослідження: процес розвитку економічного регулювання міжнародної міграції у світовому господарстві.

Предметом дослідження: теоретичні, методологічні та практичні аспекти економічного регулювання міжнародної міграції у світовому господарстві.

Мета кваліфікаційної роботи: визначити сутність та пріоритети економічного регулювання міжнародної міграції у світовому господарстві.

Методи дослідження: загальні теоретичні методи (аналізу та синтезу, індукції та дедукції, історичного та логічного, метод класифікацій); емпіричні методи (статистичний та графічний, аналітичний, експертних оцінок, SWOT-аналіз та ін.).

Отримані результати та їх новизна: полягає у розробці прикладних та теоретичних питань економічного регулювання міжнародної міграції у світовому господарстві.

Значущість виконаної роботи та висновки: застосування методів економічного регулювання міжнародної міграції у світовому господарстві.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали кваліфікаційної роботи слід використовувати під час розробки міграційної політики та при підготовці аналітичних доповідей.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	11
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	14
1.1 Сутність і класифікація міжнародної трудової міграції.....	14
1.2 Основні чинники розвитку міжнародної трудової міграції.....	19
1.3 Особливості соціального функціонування міжнародної трудової міграції в умовах глобалізації	25
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН	35
2.1 Сучасні тенденції міжнародної трудової міграції.....	35
2.2 Вплив міжнародної трудової міграції на економіку країн-донорів.....	47
2.3 Роль розвитку міжнародної трудової міграції в економіці країн- реципієнтів.....	56
Висновки до розділу 2.....	66
РОЗДІЛ 3. УЧАСТЬ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	68
3.1 Комплексна оцінка зовнішніх соціально-економічних ефектів міжнародної трудової міграції для України	68
3.2 Пріоритети соціального регулювання міжнародної трудової міграції в Україні в умовах пандемії COVID-19.....	82
Висновки до розділу 3.....	89
ВИСНОВКИ	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96
ДОДАТКИ	103

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Глобальна соціально-економічна диференціація країн стала основою формування гігантських міграційних потоків, в які сьогодні залучені сотні мільйонів людей. Виштовхувані складною соціально-економічною ситуацією на батьківщині, мігранти «притягуються» кращими умовами праці та проживання за кордоном. Іноземні трудові ресурси стали об'єктивним, повсякденним явищем на ринку праці розвинених країн, а еміграція за кордон перетворилася в один з основних способів підвищення рівня добробуту в країнах, що розвиваються.

В даний час соціальну реальність неможливо уявити без міграції населення. Будучи одним з перших глобальних соціальних процесів, міжнародна міграція, незалежно від її виду, вносить суттєві зміни в життя країн, як приймаючих, так і тих, що «віддають» мігрантів. Держави-лідери світового розвитку, застосовуючи селективний підхід і чітко визначаючи пріоритети, прагнуть використовувати міграцію як вагомий чинник розвитку національного людського капіталу, економіки і всієї соціальної сфери. Яскравим прикладом є Сполучені Штати Америки, влада яких намагаються знайти застосування на благо країни кожному виду міграції. За допомогою іммігрантів високої кваліфікації розвиваються наука, сфера високих технологій, медицина, навчальна міграція дозволяє вузам отримувати додаткові фінансові ресурси, низькокваліфікована робоча сила з-за кордону забезпечує дешевими робочими руками малий і середній бізнес.

Однак міграцію не можна розглядати як процес, що має тільки позитивні ефекти. Зростання міжетнічної напруженості, етнічна злочинність, тіньова економіка, нелегальна зайнятість, проблеми наркотрафіку т.д., - все це наслідки недосконалості державного управління в цій сфері. По суті, міграція є своєрідним соціальним «каталізатором». У країнах з налагодженим механізмом управління, низьким рівнем корупції, визначеними на

державному рівні пріоритетами міграція стає чинником додаткового розвитку, насичуючи точки зростання людським капіталом, залучаючи інвестиції, формуючи конкурентне середовище. Зворотна ситуація спостерігається при наявності у держави системних проблем в управлінні, антикорупційної діяльності. Мігранти, вбудовуючись в уже порочну систему, дають новий виток розвитку нелегального ринку праці та тіньової економіки, поширення корупційних відносин і нелегальних схем. Все це негативним чином впливає на розвиток суспільства, запускає більш масштабні деструктивні процеси: міжетнічні конфлікти, зростання внутрішньополітичної напруженості і т.д.

Питанням впливу міжнародної трудової міграції присвячена низка праць, як вітчизняних, так зарубіжних авторів, зокрема: П.Г. Абдулманапов [1], О.О. Гребенюк [11], Ю. П. Гуменюк, Г. П. Гоголь [13], А.В. Ляліна, І.М. Наумцева [24], В.І. Мойсей [31] та ін.

Попри значну кількість наукових праць комплекс теоретичних і науково-практичних проблем, пов'язаних із соціально-економічними ефектами міжнародної трудової міграції в країнах-донорах і країнах-реципієнтах, досліджено недостатньо. Не з'ясовано пріоритети регулювання міжнародної трудової міграції в умовах пандемії COVID-19. Зазначене вище зумовлює потребу проведення комплексного аналізу впливу міжнародної міграції робочої сили на економічний розвиток країн-донорів і країн-реципієнтів, а також виявлення напрямів регулювання міжнародної трудової міграції в Україні в умовах пандемії COVID-19.

Актуальність і об'єктивна потреба розв'язання теоретико-методологічних аспектів означеної проблеми зумовили вибір теми, об'єкта, предмета, мету та основні завдання дослідження.

Мета дослідження полягає у комплексному обґрунтуванні теоретичних і практичних засад соціально-економічних ефектів міжнародної міграції робочої сили, а також розробленні на цій основі практичних

рекомендацій щодо регулювання міжнародної міграції робочої сили в Україні в умовах пандемії COVID-19.

Відповідно до поставленої мети виділяють **основні завдання:**

- визначити сутність і класифікації міжнародної трудової міграції;
- виявити основні чинники розвитку міжнародної трудової міграції;
- розкрити особливості соціального функціонування міжнародної трудової міграції в умовах глобалізації;
- дослідити напрями впливу міжнародної трудової міграції на економічний розвиток країн;
- оцінити участь України у процесі міжнародної трудової міграції в умовах глобалізації;
- з'ясувати пріоритети регулювання міжнародної трудової міграції в Україні в умовах пандемії COVID-19.

Об'єкт дослідження: процеси впливу міжнародних потоків робочої сили на економічні процеси за умов глобалізації світової економіки.

Предмет дослідження: механізми та чинники впливу міжнародної міграції робочої сили на економіки країн-донорів і країн-реципієнтів.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених у роботі завдань застосовано такі методи: діалектичного пізнання економічних процесів (для обґрунтування сутності міжнародної міграції); узагальнення (для визначення класифікації міжнародної міграції робочої сили);

Теоретичну основу роботи склали економічні дослідження вітчизняних та зарубіжних учених. При написанні роботи використовувались матеріали Державної служби статистики України, Державної прикордонної служби України, Національного банку України, Всесвірного банку, Міжнародної організації з міграції, Міжнародної організації праці.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. В роботі розміщено 8 таблиць, 25 рисунків та 2 додатки. Список використаних джерел включає 56 найменувань на семи сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1 Сутність і класифікація міжнародної трудової міграції

Міграція населення відіграє важливу роль у сучасному світі й охоплює майже всі країни світу. Переміщення робочої сили через кордони країн є частиною соціального процесу міграції населення – дуже складного за природою, різноманітного за формами прояву та наслідками. На цей процес впливають різні демографічні, політичні, соціально-економічні й інші чинники, водночас слід зауважити, що міжнародна міграція, своєю чергою, впливає на розвиток соціально-економічних систем національного, регіонально-наднаціонального та глобального рівнів [31, с.12].

Саме тому виглядає цілком обґрунтованим посилений інтерес учених багатьох спеціальностей до процесу міжнародної трудової міграції.

У результаті дослідження було виявлено відсутність єдиного підходу серед сучасних авторів у тлумаченні поняття «міжнародна трудова міграція», деякі автори використовують поняття «міжнародна міграція робочої сили».

Так, Н.В. Бокша зі своїми співавторами зазначає, що міжнародна міграція робочої сили – це переміщення працездатного населення з однієї країни в іншу в пошуках роботи, яке являє собою єдність еміграції, імміграції, рееміграції [26, с. 44].

О.В. Лошенко у своїй роботі міжнародну трудову міграцію трактує як результат економіко-територіальних відмінностей у співвідношенні попиту і пропозиції робочої сили, що передбачає переміщення робочої сили у світовій економіці, яке регулюється державними установами, недержавними установами (міжнародні організації, регіональні об'єднання, діаспори, міжнародні підприємства, інші інститути громадянського суспільства) та

мігрантами на основі реалізації їхніх навичок, умінь, трудового потенціалу для задоволення економічних та соціальних потреб та усунення дисбалансу на ринках праці [22, с.8].

В.І. Мойсей розглядає міжнародну міграцію робочої сили як економічне явище, пов'язане із перетином міждержавних кордонів трудовими мігрантами і продажем ними своєї робочої сили в країні в'їзду. Автор виділяє дві ключові ознаки, властиві саме міжнародній міграції робочої сили, що відрізняють її від інших форм руху населення: продаж робочої сили в країні в'їзду та перетин державного кордону. І як вважає науковець, інші ознаки не є характерними саме для міжнародної міграції робочої сили [31, с. 72].

Отже, на наш погляд цілком можна погодитись з В.І. Мойсей, що міжнародна трудова міграція – це економічне явище, пов'язане із перетином міждержавних кордонів трудовими мігрантами і продажем ними своєї робочої сили в країні в'їзду.

Щодо структури міжнародної трудової міграції, то поділ її на види здійснюють за багатьма ознаками. Опрацювання літературних джерел з проблематики видів міжнародної міграції робочої сили дозволяє сформуванню такої типології виокремлення структури (табл. 1.1).

Найчастіше міжнародну трудову міграцію поділяють на легальну та нелегальну. Ця ознака є однією з найважливіших із точки зору продуктування зовнішніх ефектів міжнародної трудової міграції в країні-донорі та країні-реципієнті робочої сили. Адже легальна і нелегальна міжнародна трудова міграція часто зумовлює протилежні за напрямом впливу ефекти на економіки країни вибуття та країни прибуття [31, с.26].

Легальна міграція - міграція без порушення міжнародного і національного законодавства. Нелегальна міграція - міграція з порушенням міграційного законодавства країни [26, с.44].

Таблиця 1.1

Види міжнародної трудової міграції

Ознака поділу	Вид міграції
Ступінь законності	Незаконна (нелегальна), законна (легальна)
Тривалість	Тимчасова (довготермінова, короткотермінова, крокова, маятникова, циклічна, сезонна, ротаційна), постійна
Напрямок	Із країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою до розвинутих країн світу; із розвинутих країн до країн, що розвиваються; міграція у межах розвинутих країн світу; міграція у межах країн, що розвиваються; міграційні потоки у межах країн постсоціалістичного табору
Географія переміщення	Внутрішньоконтинентальна, міжконтинентальна
Форма трудової угоди	Індивідуальна, колективна
Рівень інтелектуального капіталу мігрантів	Міграція малокваліфікованої робочої сили, міграція висококваліфікованої робочої сили
Статус в приймаючій країні	Асиміляційна (з наступним поданням посвідки на проживання, а потім громадянства) і неасиміляційна
Спосіб організації	Організована (державна, приватна, самостійна), неорганізована

Примітка. Складено автором за: Делятицкая А.В. Мировая экономика и международные экономические отношения: учеб. пособие / А.В. Делятицкая; Моск. гос. ун-т печати имени Ивана Федорова. - М.: МГУП имени Ивана Федорова, 2013. – с.83-84; Мойсей В.І. Зовнішні економічні ефекти міжнародної міграції робочої сили: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / В.І. Мойсей. – Львів. - 2015. – с.26.

Міжнародна трудова міграція може бути постійна і тимчасова. Міжнародна трудова міграція на постійній основі передбачає закріплення переселенців, що прямують до приймаючої держави там на постійній основі. Причому не має значення, збираються трудові мігранти отримувати громадянство, або ж будуть задовольнятися тільки видом на проживання і дозволом на роботу. Деякі країни широко відомі своїми жорсткими законами отримання громадянства, так що придбання паспорта не завжди є обов'язковим пунктом у трудовій міграції на постійній основі.

Класифікацію тимчасової міжнародної трудової міграції згідно Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ) подано в табл. 1.2.

Окрім поданих у табл. 1.2 видів тимчасової міжнародної трудової міграції деякі фахівці виокремлюють так звану маятникову міграцію. Дехто з

науковців розглядає її як щоденний або щотижневий переїзд з однієї країни в іншу і назад [26, с.44].

Таблиця 1.2

Класифікація тимчасової трудової міграції згідно з МОМ

Вид тимчасової міжнародної міграції	Визначення
Довготривала	Міграція до іншої країни на термін понад рік
Короткотривала	Міграція на термін від трьох місяців до одного року
Сезонна	Міграція на період виконання сезонних робіт (переважно в сільському господарстві)
Покрокова (step migration)	Переміщення мігранта спочатку до однієї країни, потім до іншої і т. д., але не повертаючись до країни вибуття, доки не знайде роботу
Циклічна	Потік мігрантів між країнами, що охоплює довготривалу та короткотривалу міграцію, який пов'язаний із задоволенням потреб цих країн у робочій силі

Джерело: Мойсей В.І. Зовнішні економічні ефекти міжнародної міграції робочої сили: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / В.І. Мойсей. – Львів. - 2015. – с.29.

На сьогоднішній день визначають основні напрямки міжнародної трудової міграції такі, як:

- із країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою до розвинутих країн світу (за економічними причинами) – згідно з публікаціями МОМ «South–North»;
- із розвинутих країн до країн, що розвиваються («North–South»: наприклад, з США до Мексики та Південної Африки);
- міграція у межах розвинутих країн світу («North–North» – для цього напрямку характерний «відплив» кваліфікованих робочих кадрів та «умів» з Європи до США);
- міграція у межах країн, що розвиваються («South–South»);
- міграційні потоки у межах країн постсоціалістичного табору (наприклад, з України до Росії, з Білорусі до Росії тощо) [45, с.36].

Складовими частинами міжнародної міграції є міжконтинентальна та внутрішньоконтинентальна. Такий поділ більш відповідає її географічній характеристиці й передбачає формування міжнародного ринку праці.

Індивідуальний трудовий договір - це двостороння угода між працівником і роботодавцем, колективний договір - акт, що регулює соціально-трудові відносини в організації або в індивідуального підприємця і укладається працівниками і роботодавцем в особі їхніх представників. У сенсі міжнародних трудових міграційних процесів доцільніше розглядати ці види міграції як індивідуальна та масова міграція, тобто за кількістю учасників. Ця ознака може стосуватися до країн – учасниць міграційних процесів і самих мігрантів. Якщо в міграції бере участь велика кількість мігрантів (масова міграція), тоді вона характеризуватиметься значною величиною стабільної та динамічної компонент і відповідно суттєвим впливом на економіки країн-учасниць. Якщо в міжнародній міграції робочої сили бере участь невелика кількість осіб, то її вплив на економіки країн-донорів і країн-реципієнтів незначний [31, с.30-31].

До висококваліфікованих кадрів відносяться фахівці, зайняті на престижних і високооплачуваних посадах в структурах ТНК. Ця категорія співробітників має вищу освіту і значний досвід в якійсь галузі. Їм нескладно знайти роботу в своїй сфері в іншій країні з більш вигідними умовами і кар'єрними перспективами. Це можуть бути співробітники великих іноземних компаній, які просто здійснюють ротацію всередині своєї корпорації. Найчастіше це менеджери або хороші фахівці в технічній галузі. Сюди ж можна віднести вчених, викладачів, аспірантів і студентів, які відправляються для обміну досвідом або стажування.

Поки основну частину трудящих-мігрантів становлять малокваліфіковані робітники, зайняті на виробництві та в сільському господарстві.

Суттєвим для зовнішніх економічних ефектів є поділ міжнародної трудової міграції за способом організації. Зазначимо, що неорганізована трудова міграція постачає робочу силу переважно в тіньову частину економіки країни-реципієнта. Цей вид міграції визначають як переміщення трудових мігрантів до іншої країни на нез'ясоване місце працевлаштування.

В такому разі ймовірність влаштування на роботу з усім належним оформленням документів є низькою; такі мігранти найвірогідніше працевлаштовуватимуться в тіньовому секторі [31, с. 31].

Отже, міжнародна трудова міграція – це економічне явище, пов'язане із перетином міждержавних кордонів трудовими мігрантами і продажем ними своєї робочої сили в країні в'їзду.

Міжнародну трудову міграцію можна поділяти на складові за різними ознаками: ступенем законності - незаконна (нелегальна) і законна (легальна); тривалістю – тимчасова і постійна; напрямком: із країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою до розвинутих країн світу, із розвинутих країн до країн, що розвиваються, міграція у межах розвинутих країн світу, міграція у межах країн, що розвиваються, міграційні потоки у межах країн постсоціалістичного табору; географією переміщення – внутрішньоконтинентальна і міжконтинентальна); формою трудової угоди (або чисельністю мігрантів) – індивідуальна та колективна; за рівнем інтелектуального капіталу - міграція низькокваліфікованої чи висококваліфікованої робочої сили; статусом в приймаючій країні - асиміляційна і неасиміляційна; за способом організації – організована і неорганізована.

З точки зору впливу на економіки країн – реципієнтів і донорів робочої сили важливими ознаками є правовий статус міграції, чисельність мігрантів і рівень інтелектуального капіталу, який виноситься чи привноситься в економіку трудовими мігрантами.

1.2 Основні чинники розвитку міжнародної трудової міграції

В даний час проблема міграції займає центральне місце. Щорічно мільйони чоловіків і жінок залишають свої будинки і перетинають національні кордони в пошуках більшої безпеки для самих себе і своїх сімей. Більшість з них керується бажанням одержання більш високої заробітної

плати і кращих можливостей, однак деякі змушені залишати свої будинки в силу голоду і бідності, стихійних лих і погіршення навколишнього середовища, а також у зв'язку зі збройними конфліктами або переслідуваннями. У більшості випадків процес міграція здійснюється між сусідніми країнами, проте поліпшення доступу до глобальної інформації і зниження транспортних витрат сприяють тому, що географія вже не представляє особливої перешкоди для пересування. В даний час все більше країн бере участь в процесі міграції в якості країн походження, призначення або транзиту, або виступаючи одночасно у всіх цих якостях.

Проблеми міграції виникли в світі з зародження людства і фактори, що сприяли міграції в минулому, зберігаються і в даний час, а може навіть представляються більш актуальними, ніж в минулому, оскільки вони супроводжуються технологічними змінами, які різко скорочують витрати, пов'язані з інформацією та комунікацією. Поглиблення економічних і демографічних відмінностей між державами в умовах глобалізації викликає «природну реакцію» у вигляді переміщення людей через кордони.

Виявлення чинників, які впливають на явище міжнародної трудової міграції, суттєво допоможе в управлінні національними економіками в контексті глобалізації. Адже одним із найбільш явних її наслідків є зростання впливу міжнародної міграції робочої сили на національні економіки, регіональні угруповання та глобальну економічну систему [31, с.34].

Сили, які рухають процес міграції, мають різноманітний і складний характер.

Бідність, війни, голод і репресії входять в число найбільш важливих причин процесу міграції, але існують також і інші фактори. Причини, які окремі громадяни наводять при перетині національних кордонів, включають надлишок населення при дефіциті природних ресурсів, нерівність в рівнях заробітної плати або доходів між бідними і багатими країнами, зростання масштабів урбанізації, зниження витрат на транспорт і зв'язок, розширення взаємодії між товариствами, громадянські конфлікти та порушення прав

людини, а також формування міграційних мереж мігрантами, які виїхали раніше. Однак в цілому, всі визнають, що в значній мірі сучасні міжнародні міграційні потоки можна пояснити зростаючою нерівністю між країнами і відсутністю продуктивної зайнятості та гідної праці, особистої безпеки та громадянських свобод.

Громадянські конфлікти, що відбуваються в багатьох регіонах світу, спонукали багатьох людей покинути свої будинки і шукати тимчасового притулку, найчастіше в сусідніх країнах.

Причинами міграції робочої сили є цілий ряд обставин і бажань мігрантів. Впродовж останнього десятиріччя на перше місце вийшли економічні причини: збільшення доходів, пошук роботи, а також рівня життя і багато інших. Ще одною важливою причиною збільшення міграції стало високе безробіття, яке до сих пір існує і прогресує в деяких країнах (в першу чергу в країнах зі слабо розвинутою економікою). Слід зазначити, що бурхливому розвитку і популяризації зовнішньої міграції в останні роки сприяють підвищення кількості вивезеного капіталу країни, і створення в зарубіжних країнах філій і представництв великих корпорацій, так як за інвестованим капіталом в зазначені країни спрямовується і велика кількість бажаючих отримати там роботу.

В сучасних умовах господарювання характерною ознакою процесів міжнародної міграції населення є те, що вони у більшості випадків мають виключно економічний характер і зумовлюються пошуками нового місця праці за межами батьківщини. Основною причиною, яка спонукає людей залишати власні домівки та вирушати на пошуки кращої долі за кордон, є різниця в рівнях життя та економічних можливостях у різних регіонах світу, зокрема між промислово розвинутими державами і країнами, що розвиваються. Протягом останніх десятиріч ця прірва невпинно зростала, визначаючи відносно благополуччя одних та вражаючу бідність інших [4, с.66].

В наслідок наявності в розвинених країнах механізмів вирішення комплексу соціально-економічних завдань, склався високий рівень життя населення, який, в основному, має відповідний рівень освіти і культури. У зв'язку з цим, в виробництві та інфраструктурі цих країн існує цілий ряд робіт і спеціальностей низькооплачуваних неprestижних серед місцевого населення, на які вкрай важко знайти працівника. У країнах з економікою, що розвивається і колишніх соціалістичних країнах, де рівень безробіття досі залишається високим, а рівень заробітної плати - низьким, є велика кількість бажаючих зайняти такі місця і, таким чином, вирішити проблему матеріального забезпечення себе і своєї сім'ї [34, с.6].

Однак, як показує практика, міграція робочої сили існує і безпосередньо між розвиненими країнами. Вона, в свою чергу, здійснюється перш за все з неекономічних причин. В даному випадку значну роль відіграють такі чинники, як: престиж роботи, самої корпорації, можливість професійного і кар'єрного зростання, крім того, культурні потреби. У розвинених країнах є так само істотна проблема - так званий «витік мізків», наприклад, з країн Європи в США.

Більшість трудових мігрантів переміщуються з однієї країни, що розвивається в іншу, де різниця в рівні життя і заробітної плати є незначною.

Ще одним напрямком потоку міграції робочої сили є від'їзд висококваліфікованих фахівців і вчених в країни, що розвиваються. Найчастіше, він викликаний різними економічними факторами, новими можливостями в роботі або ж простим бажанням влаштуватися на новому місці, перевірити свої можливості в нових умовах роботи і життя. Однак, даний потік мігрантів порівняно невеликий [34, с.7].

Таким чином, у формуванні міграційних потоків бере участь широкий спектр різних соціально-економічних, демографічних, природно-географічних, етно-політичних, екологічних та інших факторів, що впливають на міграційний рух населення.

Природні фактори - це кліматичні, географічні, ґрунтові, екологічні умови. Вони впливають на міграцію не тільки прямо, а й опосередковано, оскільки природні умови - природна основа багатьох виробництв. До економічних факторів належать: територіальні відмінності в структурі народного господарства, можливості зайнятості, номінальна і реальна заробітна плата, житлові умови і т.д. Серед демографічних чинників можна виділити відмінності в статеві-віковій структурою населення, показниках його відтворення, рівнях освіти і т.д. Під етнічними факторами міграції розуміється вплив національних традицій, звичаїв, специфіки матеріальної і духовної культури різних народів на рівень рухливості, структуру і напрямки переміщень. У міграційній поведінці істотну роль відіграють соціально-психологічні установки людей у вигляді переваг якихось населених місць перед іншими, певного соціального стану, роду та виду занять [1, с.52].

До інших причин міжнародної трудової міграції відносяться:

– нерівномірність розподілу між країнами економічних ресурсів (країни з лишками капіталу і праці в цих умовах доповнюють одна одну міграцією трудових ресурсів);

– зростання витрат на підготовку і перепідготовку робочої сили, а також зростання попиту в розвинених країнах під впливом НТР на кадри високої кваліфікації. З числа іммігрантів легше і дешевше заповнити робочі місця, що потребують кадрів високої кваліфікації, ніж за рахунок спеціальної їх підготовки з числа абітурієнтів;

До основних причин міжнародної міграції робочої сили можна також віднести глобалізацію, рух прямих іноземних інвестицій, розвиток транспорту і засобів зв'язку, офіційну політику регулювання міграції.

Важливим складником розвитку міграційних процесів є діяльність транснаціональних і мультинаціональних корпорацій, які активно залучають співпрацівників із менш розвинутих країн [41, с.45].

Перераховані причини відносяться до групи причин, що спонукають людей в працездатному віці залишати свою країну і переселятися в інші

держави. У той же час є ряд причин, які спонукають підприємців в приймаючих країнах (країнах-реципієнтах) використовувати іноземну робочу силу. Найбільш типовими причинами є: більш низькі витрати по найму іноземців та економія на витратах на навчання [28, с.100].

Рис. 1.1. Чинники розвитку міжнародної трудової міграції

Джерело: Ангелко І. Соціально-економічні наслідки впливу міжнародної міграції робочої сили на добробут населення України / І. Ангелко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. - 2014. - Вип. 2. - С. 66.

Таким чином, серед чинників, що впливають на міжнародну міграцію робочої сили вирізняють неекономічні та економічні (рис. 1.1).

Отже, міжнародна трудова міграція здійснюється під впливом неекономічних і економічних причин. До першої групи включаються політико-правові, військові, релігійні, національні, етнічні (з'єднання сімей і переїзд на історичну батьківщину), екологічні, освітньо-культурні,

психологічні інші соціальні чинники. До економічних факторів слід віднести насамперед наявність країн із різним рівнем соціально-економічного розвитку, що викликає переміщення робочої сили з бідних країн до країн з високим рівнем життя; стан національного ринку праці й тенденції його розвитку; структурну перебудову економіки, яка супроводжується зростанням потреб у робітниках високої кваліфікації, з одного боку, та наявністю структурного безробіття, з іншого; зростання масштабів міграції капіталу, функціонування ТНК, спільних підприємств тощо.

Визначальними детермінантами в процесі прийняття рішення про міграцію є економічні чинники, які діють у взаємозв'язку та взаємозалежності з іншими факторами.

1.3 Особливості соціального функціонування міжнародної трудової міграції в умовах глобалізації

Глобалізм – це принцип підходу в теорії і політиці до формування організації, функціонування та розвитку світу як цілісної економічної, соціокультурної і політичної суперсистеми. Глобалізм означає, що сучасне людство розглядається не як проста сума, сукупність більш чи менш відокремлених країн і народів, а як одне ціле, принципово нова всесвітня, глобальна система, усі структурні елементи якої (країни, народи тощо) знаходяться у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності, що невпинно поглиблюються [39, с. 39].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. тема глобалізації вийшла на перший план суспільної свідомості. Глибокі зміни, що відбуваються в світі в кінці ХХ -го століття і пов'язані з формуванням в провідних країнах світу постіндустріального суспільства, здійсненням ліберальних реформ і демократичних змін в постсоціалістичних і країнах, що розвиваються, зумовили виникнення якісно нового етапу в розвитку міжнародних процесів міграції [25].

Глобалізація виступає об'єктивною закономірністю розвитку усього людства, формування у майбутньому єдиної взаємопов'язаної світової спільноти.

Глобалізація сьогодні означає новий етап інтеграційних процесів у світі і веде до втягування більшої частини людства в єдину відкриту систему фінансово-економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків на основі новітніх засобів інформатики і телекомунікацій.

Процес глобалізації є подією світового значення і охоплює усі сфери людської діяльності. У сучасних умовах у глобалізаційні процеси тією чи іншою мірою втягнуті фактично усі країни і народи світу [39, с. 40].

Історично явище міграції – необхідний та природний атрибут міжнародних відносин, спільного існування різних народів, етнічних і соціальних груп, країн.

Основну роль у сучасному міжнародному русі населення відіграє трудова міграція. Масштаби її постійно зростають, і до цього процесу залучені фактично усі країни. Міждержавна трудова міграція набула безпрецедентного характеру, стає типовим явищем соціально-економічного життя сучасного світу [39, с.41].

В даний час посилення ролі глобалізаційних чинників в русі міжнародних потоків міграції здійснюється на основі залучення до них народів колишнього Радянського Союзу, країн Східної та Центральної Європи і появи їх величезної кількості. Міжнародні міграційні потоки перетворилися в глобальне явище, яке має вплив на всі сторони життя світової спільноти.

Таким чином, в період глобальних змін разом зі зростанням ролі міграції населення в світі все більш складним стає питання про її наслідки для країн, як приймають, так і віддають мігрантів.

Міжнародна міграція населення є складним соціально-економічним процесом. Її роль у розвитку країн все більше зростає, здійснюючи при цьому на них вельми суперечливий вплив.

Проаналізувавши роботи вітчизняних і зарубіжних авторів, можна зробити висновок, що трудова міграція має як позитивні, так і негативні сторони, крім того, «плюси» і «мінуси» будуть різними для країни-реципієнта і для країни-донора.

До числа позитивних наслідків трудової міграції для країни-імпортера трудових ресурсів належать такі аспекти:

1) пом'якшення проблеми зайнятості завдяки ліквідації дефіциту робочої сили. Брак трудових ресурсів може помітно гальмувати зростання економіки;

2) стимулювання додаткової зайнятості, утворення додаткових робочих місць і розвиток інфраструктури, викликане попитом іноземних робітників на товари і послуги;

3) поліпшення рівня і якості життя населення та розвиток сфери послуг, будівництва та сільського господарства внаслідок невибагливості трудових мігрантів у виборі робіт, малопривабливих для місцевого населення;

4) підвищення якості місцевої робочої сили, тому що залучення малоосвічених, некваліфікованих робітників-мігрантів стимулює місцеве населення займатися більш інтелектуальною працею, тобто сприяє їх вертикальній мобільності;

5) висококваліфіковані фахівці, які здобули освіту в інших країнах, приносять приймаючим підприємствам «чистий прибуток», дозволяючи без попередніх витрат отримати більшу віддачу. Так, в США іноземне походження мають 60% авторів найбільш цитованих праць з фізики та 30% - по інших природничих наук;

6) зростання продуктивності і ефективності праці, підвищення конкурентоспроможності випущених країною товарів завдяки створюваним нижчою ціною робочої сили мігрантів передумов для залучення іноземних інвестицій і впровадження нових технологій, мультиплікаційного ефекту за рахунок зростання виробництва і зниження витрат виробництва;

7) вирішення демографічної проблеми. Залучення мігрантів розглядається більшістю фахівців як найбільш оптимальний шлях поповнення трудових ресурсів для майбутнього інноваційного розвитку економіки. Доказом правильності даної стратегії є досвід розвинених економік: в планах ЄС - залучення до 2050 р 40 млн мігрантів, США - до 100 млн;

8) зростання економічних показників країни, що приймає (сукупний попит; збільшення дохідної частини бюджету за рахунок зростання надходжень від податків і зборів). За оцінками Національної Академії Наук США імміграція дає країні чистий прибуток в розмірі 10 млрд на рік;

9) уповільнення інфляції за рахунок більш високої схильності до заощаджень у іноземних працівників;

10) пом'якшення проблеми «старіння нації», особливо в разі міграції сімей;

11) мігранти збагачують культуру приймаючої країни новими елементами, сприяючи розвитку толерантності серед місцевих жителів [38].

Однак країна-реципієнт трудових ресурсів неминуче зіткнеться і з негативними наслідками трудової міграції, головними з яких будуть:

1) демпінг на ринку праці і в сфері послуг, що призводить до зниження заробітної плати місцевих працівників;

2) посилення конкуренції за робочі місця, ускладнення ситуації на внутрішньому ринку робочої сили і маргіналізація менш кваліфікованих працівників, викликані тим, що мігранти займають робочі місця, виконуючи роботу, в якій могло б бути задіяно місцеве населення;

3) зростання безробіття, викликаний масовим припливом мігрантів;

4) мігранти роблять супроводжуваний ускладненням житлових проблем тиск на соціальну інфраструктуру, а також збільшують витрати на соціальні, мовні, навчальні програми, що є причиною виникнення мігрантських гетто;

5) зниження ефективності і продуктивності праці через, викликаних використанням більш дешевої робочої сили проблем з впровадженням трудозберігаючих технологій;

6) левову частку заощаджень мігранти відправляють на батьківщину, що не сприяє підвищенню їх платоспроможного попиту в приймаючому суспільстві і реінвестування капіталу в економіку країни-реципієнта;

7) стихійний приплив трудових мігрантів і відсутність координації пропозиції з реальним попитом на робочу силу приводять до неефективного використання потенціалу мігрантів внаслідок їх концентрації не в галузях і регіонах, які відчувають потребу в додатковій робочій силі, а там, де можна розраховувати на швидкий і не завжди легальний заробіток;

8) масові економічні (контрабанда, незаконні фінансові операції) і кримінальні правопорушення;

9) поліпшення демографічного стану країн-імпортерів трудових ресурсів за рахунок міграції не всі дослідники розглядають як позитивний ефект. Джерелом прибутку, на думку окремих авторів, є не праця, а інтелект, праця - лише засіб реалізації інтелекту. Отже, поліпшення демографічної ситуації в країні можливо тільки за рахунок залучення «інтелектоносних» трудових ресурсів;

10) негативне ставлення місцевого населення до мігрантів в цілому;

11) мігранти можуть повністю заперечувати культуру приймаючої країни, намагатися нав'язати свою власну, провокуючи тим самим міжетнічні конфлікти [38].

О.О. Гребенюком у його роботі була виконана типологія наслідків (типологічна матриця), виявлених у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях, впливу імпорту робочої сили на економіку країн-реципієнтів трудових ресурсів за такими блоками: наслідки для ринку праці, наслідки для розвитку людського капіталу, наслідки для сфери виробництва товарів і послуг, наслідки для фінансової сфери і державного бюджету, наслідки для зовнішньоекономічної діяльності.

Як і кожна країна-імпортер країна-експортер трудових ресурсів стикається і з негативними, і з позитивними наслідками трудової міграції. До останніх належать такі аспекти:

1) зниження рівня безробіття та неповної зайнятості в країнах-донорах;
2) створення робочих місць, підвищення рівня життя населення і пом'якшення бідності завдяки інвестуванню мігрантами і фірмами-посередниками грошових коштів в народне господарство країни походження. Крім того, грошові перекази підсилюють позиції національної валюти, згладжують коливання зовнішньоторговельної кон'юнктури, прискорюють темпи зростання ВВП і ВНП, збільшують золотовалютні ресурси;

3) підвищення кваліфікації трудових мігрантів, які працюють за кордоном, придбання ними нових виробничих і організаційних навичок, що приводить до підвищення ефективності і продуктивності праці в подальшому. Перебування в країні з більш передовими технологіями, більш високими вимогами до виробничих процесів, більш високими трудовими стандартами, підвищує загальноосвітній і культурний рівень мігрантів, вони отримують досвід і знання, які знадобляться їм на батьківщині;

4) працевлаштування мігрантів з низьким рівнем освіти; створення бізнесу в сфері послуг країни-реципієнта;

5) накопичення стартового капіталу для створення малих і середніх підприємств після повернення мігранта додому, що сприяє формуванню в країні-донорі середнього класу;

6) можливість для мігрантів брати участь в так званій «етнічної економіці» приймаючої країни, орієнтованої на споживачів-земляків;

7) виникнення спільних підприємств, збільшення товарообігу між країною-експортером і країною-імпортером трудових ресурсів [38].

Однак не можна не враховувати, що наведені вище позитивні моменти є суто бухгалтерськими і не сприяють довгостроковому розвитку трудових ресурсів країни-експортера. В силу рентності відтворення трудових ресурсів в світі і нерівноважності, при розподілі заробленого прибутку, велика

частина даних «плюсів» «йде з виробничого використання в приватні кишені».

Основними негативними наслідками трудової міграції для країни-донора є:

1) зниження виробничого потенціалу країни і погіршення якості кадрового забезпечення промисловості, будівництва, транспорту та інших галузей економіки внаслідок відтоку висококваліфікованих фахівців і зменшення чисельності економічно активного населення;

2) збіднення інтелектуального середовища, ерозія і розпад інтелектуальної спільноти і дефіцит професійної робочої сили, що вимагають витрат на заповнення втраченого висококваліфікованого потенціалу;

3) ускладнення етнополітичної ситуації в країні-донорі, виникнення і загострення міжетнічних, регіональних і кланових протиріч;

4) втрата полікультурності та поліконфесійності, збіднення культурних міжетнічних взаємодій, порушення наступності національних традицій;

5) погіршення демографічної ситуації в країні-донорі;

6) чим більше живуть мігранти за кордоном, тим менше стають їхні грошові перекази, зв'язки з батьківщиною поступово слабшають;

7) зростання інфляції у разі значної ваги зовнішніх трансфертів [38].

У табл. 1.4 узагальнимо наслідки впливу експорту робочої сили на економіку країн-донорів трудових ресурсів за такими блоками: наслідки для ринку праці, наслідки для розвитку людського капіталу, наслідки для сфери виробництва товарів і послуг, наслідки для фінансової сфери і державного бюджету, наслідки для зовнішньоекономічної діяльності.

Наслідки трудової міграції для економіки країн-донорів

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
1	2
Наслідки для ринку праці	
Ослаблення напруженості на внутрішньому ринку праці за рахунок зниження безробіття	Декваліфікація працівника в деяких професіях (в разі невідповідності роду діяльності)
Збільшення можливості впровадження трудосберігаючих технологій без негативних наслідків для ринку праці	Поява проблем реінтеграції декласованих мігрантів при поверненні на батьківщину (в разі втрати роботи за кордоном і вимушеного повернення)
	Зниження загальної чисельності економічно активного населення
	Поява дефіциту робочих рук у сільському господарстві
	Зниження середньої заробітної плати на локальних ринках праці

Примітка. Складено автором за: Гребенюк А.А. Методология оценки экономических последствий международной трудовой миграции: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05 / А.А. Гребенюк. – Москва. - 2018. - с.26-27

Об'єднує всі різноманітні наслідки трудової міграції, як для країн-експортерів, так і для країн-імпортерів трудових ресурсів, малопомітний процес зближення рівнів заробітків в країнах походження мігрантів і в країнах їх тимчасового перебування. З одного боку, в країні-донорі різниця в оплаті праці веде до скорочення працездатного населення. Надлишок людського капіталу зменшується, а його ціна підвищується. Мігранти, які дізналися за кордоном ціну своєї праці, стають менш поступливими при укладанні трудових контрактів вдома. І те й інше змушує наймачів в країнах походження мігрантів враховувати рівень оплати їх праці в країнах переважної еміграції. З іншого боку, приплив дешевої робочої сили в країни з високою оплатою праці уповільнює її зростання.

Таким чином, міжнародна трудова міграція має як позитивні, так і негативні сторони, крім того, «плюси» і «мінуси» будуть різними для країни-реципієнта і для країни-донора.

Трудова міграція позитивно впливає на багато аспекти економіки країни-реципієнта, пом'якшуючи проблеми зайнятості і створюючи додаткові робочі місця, підвищуючи продуктивність і ефективність праці. У свою чергу через відтік трудових ресурсів країна-імпортер зіткнеться з погіршенням демографічної ситуації, дефіцитом професійної робочої сили і зростанням інфляції. Однак зниження безробіття та інвестування коштів в господарство країни-донора сприятимуть поліпшенню економічних показників і формуванню середнього класу. «Примирити» настільки неоднозначні наслідки трудової міграції може конвергенція, яка спостерігається в рівнях оплати праці в країнах-донорах і країнах-реципієнтах. Подібне зближення рівнів заробітної плати згладжує і гармонізує «плюси» і «мінуси» трудової міграції, поступово вирівнюючи економічний розвиток країн.

Висновки до розділу 1

Отже, міжнародна трудова міграція – це економічне явище, пов'язане із перетином міждержавних кордонів трудовими мігрантами і продажем ними своєї робочої сили в країні в'їзду.

Міжнародну трудову міграцію можна поділяти на складові за різними ознаками: ступенем законності - незаконна (нелегальна) і законна (легальна); тривалістю – тимчасова і постійна; напрямком: із країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою до розвинутих країн світу, із розвинутих країн до країн, що розвиваються, міграція у межах розвинутих країн світу, міграція у межах країн, що розвиваються, міграційні потоки у межах країн постсоціалістичного табору; географією переміщення – внутрішньоконтинентальна і міжконтинентальна); формою трудової угоди (або чисельністю мігрантів) – індивідуальна та колективна; за рівнем інтелектуального капіталу - міграція низькокваліфікованої чи висококваліфікованої робочої сили; статусом в приймаючій країні -

асиміляційна і неасиміляційна; за способом організації – організована і неорганізована.

З точки зору впливу на економіки країн – реципієнтів і донорів робочої сили важливими ознаками є правовий статус міграції, чисельність мігрантів і рівень інтелектуального капіталу, який вноситься чи привноситься в економіку трудовими мігрантами.

Міжнародна трудова міграція здійснюється під впливом неекономічних і економічних причин. До першої групи включаються політико-правові, військові, релігійні, національні, етнічні (з'єднання сімей і переїзд на історичну батьківщину), екологічні, освітньо-культурні, психологічні інші соціальні чинники. До економічних факторів слід віднести насамперед наявність країн із різним рівнем соціально-економічного розвитку, що викликає переміщення робочої сили з бідних країн до країн з високим рівнем життя; стан національного ринку праці й тенденції його розвитку; структурну перебудову економіки, яка супроводжується зростанням потреб у робітниках високої кваліфікації, з одного боку, та наявністю структурного безробіття, з іншого; зростання масштабів міграції капіталу, функціонування ТНК, спільних підприємств тощо.

Визначальними детермінантами в процесі прийняття рішення про міграцію є економічні чинники, які діють у взаємозв'язку та взаємозалежності з іншими факторами.

Міжнародна трудова міграція має як позитивні, так і негативні сторони, крім того, «плюси» і «мінуси» будуть різними для країни-реципієнта і для країни-донора.

Трудова міграція позитивно впливає на багато аспекти економіки країни-реципієнта, пом'якшуючи проблеми зайнятості і створюючи додаткові робочі місця, підвищуючи продуктивність і ефективність праці. У свою чергу через відтік трудових ресурсів країна-імпортер зіткнеться з погіршенням демографічної ситуації, дефіцитом професійної робочої сили і зростанням інфляції.

РОЗДІЛ 2

НАПРЯМИ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН

2.1 Сучасні тенденції міжнародної трудової міграції

Слід зазначити, що трудова міграція - дуже складний об'єкт дослідження для економічного аналізу і статистичної оцінки. Офіційні джерела стосовно саме міжнародної трудової міграції наразі містять останні дані лише за 2017 рік [53, 55].

Так, згідно з 2-м виданням «Global Estimates on International Migrant Workers» МОП, яке охоплює період з 2013 по 2017 рік, в 2017 році налічувалося понад 258 млн. мігрантів, 164 млн. з яких – це трудові мігранти, що на 9% більше, ніж у 2013 році, коли їх число становило 150 млн. з 232 млн. мігрантів (рис. 2.1).

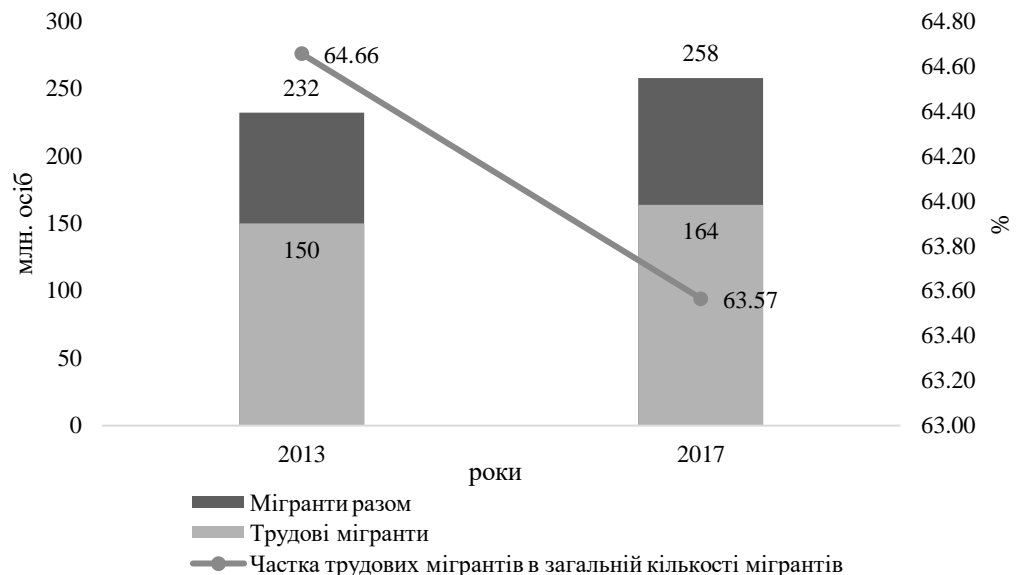

Рис. 2.1. Динаміка кількості міжнародних мігрантів та трудових мігрантів у 2013 та 2017 роках

Примітка. Побудовано автором за: ILO Global Estimates on International Migrant Workers – Results and Methodology. 2nd ed // International Labour Office - Geneva: ILO, 2018.- с.6

Зростання кількості міжнародних трудових мігрантів в 2017 році можна співвіднести з ростом загальної чисельності мігрантів.

Більшість трудящих-мігрантів - 95,7 млн. - складають чоловіки, а 68,1 млн. - жінки. Це означає збільшення частки чоловіків серед трудящих-мігрантів з 55,7% до 58,4% і зниження на 2,7 п.п. частки жінок з 44,3% до 41,6% (рис. 2.2).

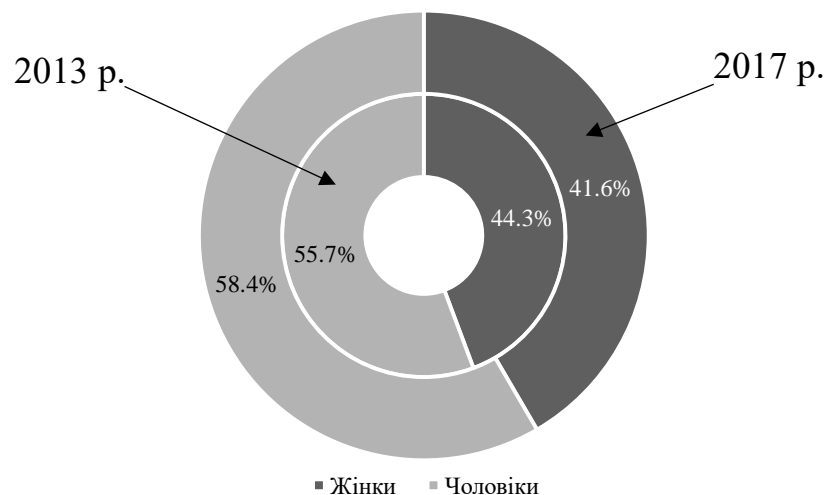

Рис. 2.2. Гендерна структура міжнародної трудової міграції за 2013 та 2017 роки

Примітка. Побудовано автором за: ILO Global Estimates on International Migrant Workers – Results and Methodology. 2nd ed // International Labour Office - Geneva: ILO, 2018.- с.6

Незважаючи на те, що за останні два десятиліття все більше число жінок самостійно мігрували в пошуках роботи, дискримінація, з якою вони часто стикаються з-за своєї статі і національності, зменшує їх можливості працевлаштування в країнах призначення в порівнянні з їх однолітками-чоловіками. Соціальна стигматизація, дискримінаційні наслідки політики і законодавства, а також ймовірність насильства і домагання не тільки обмежують доступ жінок до гідної роботи, але також може привести до низької заробітної плати, відсутності рівної оплати праці та недооцінки жінок, в деяких секторах економіки.

Потік міжнародних мігрантів має дуже високі показники рівня економічної активності (рис. 2.3). Цей показник в міграційному потоці на 8,4% вище, ніж у місцевого населення приймаючих країн. При цьому частка економічно активного населення серед мігрантів жінок на 15,4% вище, ніж у місцевого населення жіночої статі. У чоловіків диференціація не настільки глибока - 0,3%.

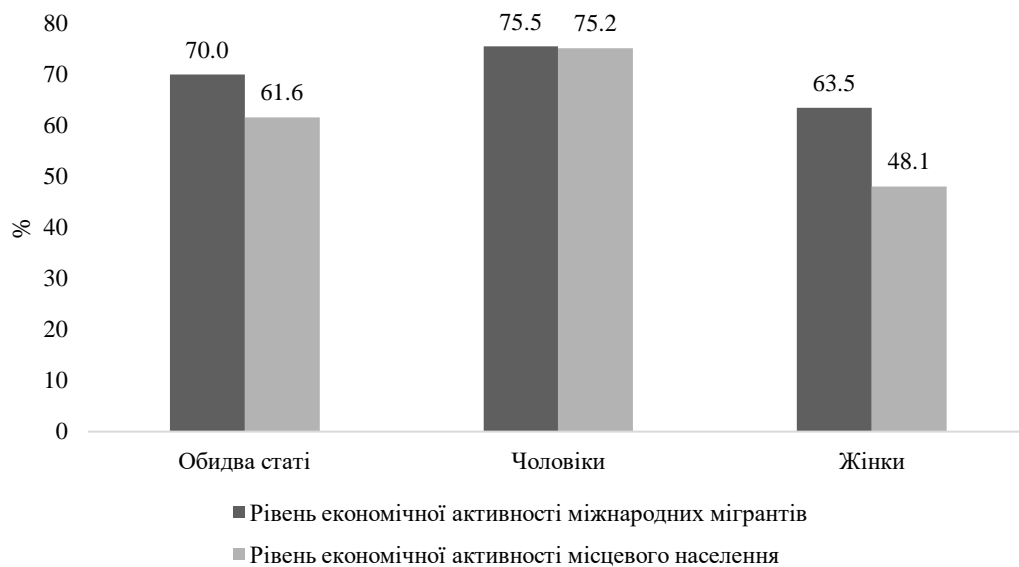

Рис. 2.3. Частка економічно активного населення серед мігрантів та місцевого населення у 2017 році

Примітка. Побудовано автором за: ILO Global Estimates on International Migrant Workers – Results and Methodology. 2nd ed // International Labour Office - Geneva: ILO, 2018.- с.7

У порівнянні з глобальними оцінками 2013 року рівень економічно активних міжнародних мігрантів, як чоловіків, так і жінок в 2017 році знизився - з 78,0% до 75,5% і з 67,0% до 63,5% відповідно. За той же період приблизно аналогічні скорочення спостерігалися і для місцевого населення (як чоловіків, так і жінок). Така тенденція збігається із загальною світовою тенденцією скорочення робочої сили, яке, ймовірно, є результатом різних

фактори попиту і пропозиції, починаючи від змін у галузі технологій, міжнародної торгівлі та демографії і т.д.

Аналіз структури трудящих-мігрантів за віковими групами показав, що в той час як молоді працівники (у віці 15-24 років) і працівники у віці старше 65 років складають 8,3% і 5,2% відповідно, 86,5% трудящих мігрантів перебувають у найбільш працездатному віці від 25 до 64 років (рис. 2.4). Цей віковий склад зберігається як для чоловіка, так і жінок-мігрантів.

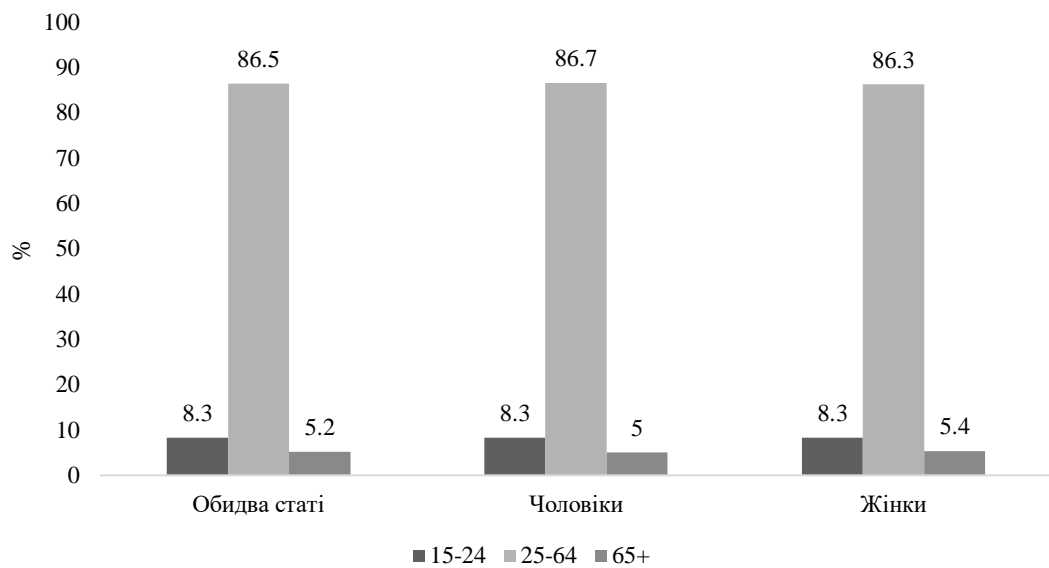

Рис. 2.4. Вікова структура міжнародних мігрантів за 2017 рік

Примітка. Побудовано автором за: ILO Global Estimates on International Migrant Workers – Results and Methodology. 2nd ed // International Labour Office - Geneva: ILO, 2018.- с.7

Це говорить про те, що деякі країни походження втрачають найбільш продуктивний сегмент своєї робочої сили, що може негативно позначитися на їх економічному зростанні. З іншого боку, країни призначення виграють від отримання працівників такого віку, оскільки вони все частіше стикаються з демографічним тиском. Однак важливо відзначити, що еміграція людей найбільш працездатного віку може служити джерелом грошових переказів для країн походження.

Окремого розгляду заслуговує структура потоку трудових мігрантів в країни в залежності від рівня доходів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Імміграція в країни з різним рівнем доходу у 2017 році

	Країни з низьким доходом	Країни із середнім рівнем доходу (нижче за медіанне значення - «Lower- middle»)	Країни з середнім рівнем доходу (вище за медіанне значення - «Upper- middle»)	Країни з високим рівнем доходу	Всього
Всього зайнятих, млн. осіб	292,6	1216,7	1366,9	599,5	3464,7
Всього зайнятих, %	8,4	35,1	39,1	17,3	100,0
Частка економічно активного населення в загальній чисельності населення, %	75,0	57,4	65,0	60,3	62,0
Міжнародні іммігранти старше 15 років, млн. осіб	8,1	27,7	43,6	154,6	234,0
Міжнародні іммігранти старше 15 років, %	2,1	1,3	2,1	15,5	4,2
Зовнішні трудові іммігранти, млн. осіб	5,6	16,6	30,5	111,2	163,8
Зовнішні трудові іммігранти, %	3,4	10,1	18,6	67,9	100,0
Рівень економічної активності зовнішніх трудоу іммігрантів, %	68,5	59,9	69,9	71,9	70,0
Частка зовнішніх трудових іммігрантів у загальній чисельності зайнятих, %	1,9	1,4	2,2	18,5	4,7

Примітка. Складено автором за: ILO Global Estimates on International Migrant Workers – Results and Methodology. 2nd ed // International Labour Office - Geneva: ILO, 2018.- с.9

Як ми бачимо з табл. 2.1, на країни з високим рівнем доходів припадає 17,3% всіх зайнятих в світовій економіці. На країни з низьким рівнем доходів припадає лише 8,4% зайнятих.

Групи країн із середнім рівнем доходу акумулюють вищу частку зайнятих в світовому господарстві: на групу із середнім рівнем доходу

(нижче за медіанне значення - «Lower-middle») доводиться 35,1%, а на групу з середнім рівнем доходу (вище за медіанне значення - «Upper-middle») - 39,1% від загальної чисельності зайнятих. Перша група включає в себе Китай (65,9% зайнятих), а друга група - Індію та Індонезію (в сукупності - 53,3%).

Також дане угруповання країн чітко свідчить про концентрацію переважної більшості трудових мігрантів в країнах з високим рівнем доходів. З 163,8 мільйона трудових мігрантів 111,2 мільйона (67,9%) були зайняті в цих країнах. Оцінки МОП свідчать, що число мігрантів в країнах, чий дохід вищого середнього (Upper-middle) становить - 30,5 млн. (18,6 відсотка), а в країнах, які класифікуються в групу «Low-middle» - 16,6 млн (10,1 відсотка). Найменша чисельність іноземних працівників була в країнах з низьким рівнем доходу - 5,6 млн (3,4%). Необхідно відзначити, що дані щодо розподілу трудових мігрантів в цих група в загальних рисах збігаються з розподілом зовнішніх іммігрантів, що включають всі категорії.

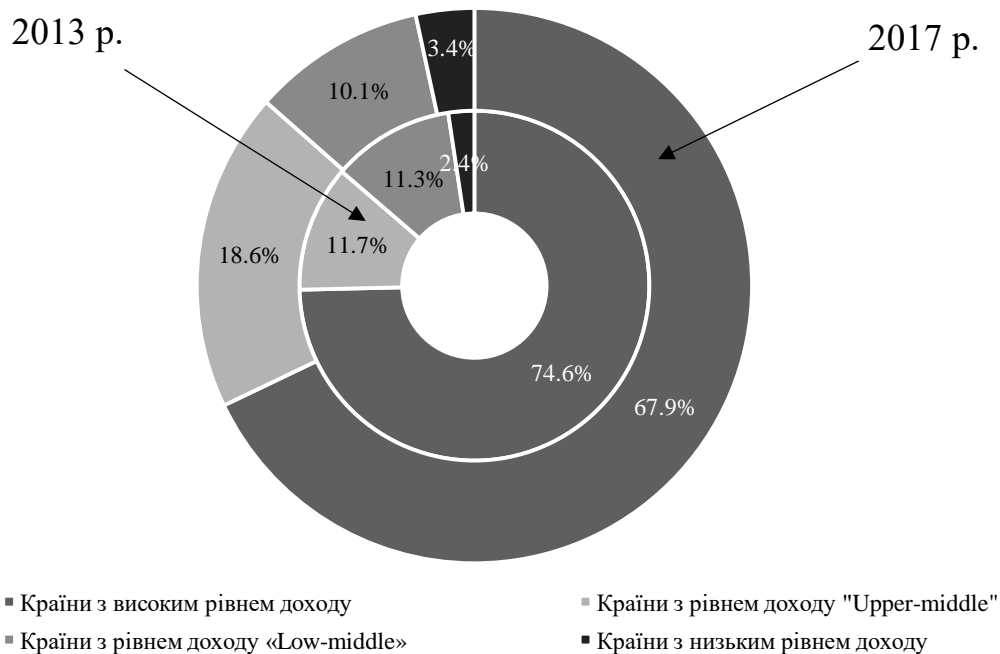

Рис. 2.5. Структура міжнародної трудової міграції в розрізі країн з різним рівнем доходів за 2013 та 2017 роки

Примітка. Побудовано автором за: ILO Global Estimates on International Migrant Workers – Results and Methodology. 2nd ed // International Labour Office - Geneva: ILO, 2018.- с.10

Слід зазначити, що з 2013 по 2017 рік частка трудових мігрантів у країнах з високим рівнем доходом знизився з 74,7% до 67,9%, в той час як їх частка в країнах з рівнем доходу вище середнього збільшилися (рис.2.5), що свідчить про переміщення трудових мігрантів з країн з високим рівнем доходу в країни з більш низьким рівнем доходу. Така тенденція може бути пов'язана з економічним розвитком деяких країн з низьким доходом, особливо якщо ці країни знаходяться в безпосередній близькості до країн походження мігрантів.

Більш красномовним є показник частки робітників-мігрантів в загальній чисельності (мігранти і постійне населення) робочої сили. Один з шести зайнятих в країнах з високим рівнем доходів є мігрантом. У всіх інших групах, частки дуже низькі і дуже схожі, між 1,4% і 2,2% від загальної чисельності робочої сили (табл. 2.1) . У цих країнах, як правило, не існує значущої різниці в рівнях доходів мігрантів і місцевого населення, за винятком сегмента населення з високими доходами.

Доля економічно активного населення в цілому низка, на рівні близько 58,1% в групах країн з високими доходами та 57,3% в групах країн із середнім рівнем доходу нижче середнього значення. Ці показники набагато вищі в групі країн із середнім рівнем доходу вище середнього значення (64,9%) та в країнах з низьким доходом (75,2%). Тенденції диференціації подібного показника для трудових мігрантів досить сильно відрізняються. Доля економічно активних у потоках іноземної робочої сили зменшується з ростом рівня доходу країн: близько 71,9% у групах з високим рівнем доходу, близько 70% у країнах середніх груп та до 68,5% у групах з низьким рівнем доходів (рис. 2.6).

У результаті частка економічно активних в іноземній робочій силі значно вище, ніж у постійному населенні в країнах, що приймають з високим рівнем доходів, як і в країнах, що знаходяться в групі «Upper-middle».

Зміни рівня економічної активності міграційного потоку в залежності від рівня доходу приймаючої країни заслуговує окремої уваги. Звісно, що

міграція в більш багаті країни пов'язана в першу чергу з роботою, в цей час, як міграційний потік у бідних країнах включає в себе значущу долю утриманців. Що стосується показника економічної активності місцевого населення, вони високі в країнах з низьким рівнем доходів, а також у країнах з високим середнім рівнем («Upper-middle») доходу. Рівень економічної активності постійного населення нижче в країнах з високим рівнем доходу, а також у країнах із середнім рівнем доходів нижче середнього значення. У обох випадках в основному в результаті низького рівня економічної діяльності серед жінок. Повертаючись до гендерної відмінності у структурі міграційного потоку, можна відзначити, що не існує значної різниці між чоловіками та жінками у виборчих країнах призначення. Обидві статі обирають переїзд у країни з високим доходом, приблизно в рівних пропорціях. У них мігрують 74,2% чоловіків та 75,3% жінок.

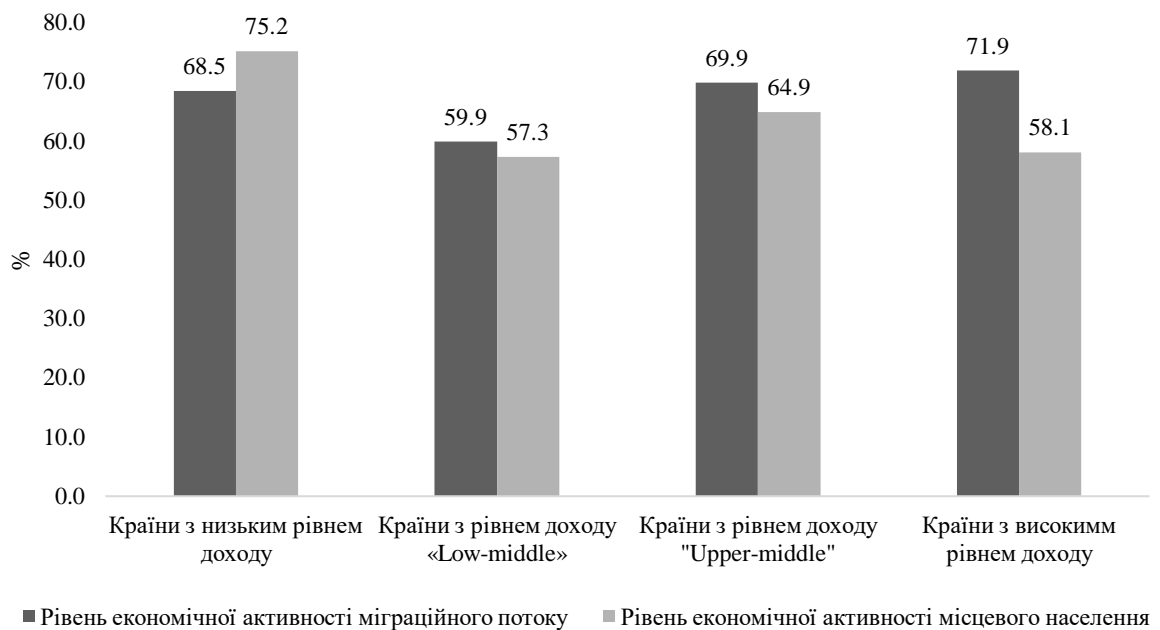

Рис. 2.6. Рівень економічної активності міграційних потоків та місцевого населення в країнах з різним рівнем доходу за 2017 рік

Особливий інтерес викликає регіональний розподіл трудових міграційних потоків. У дослідженні МОТ [51] всі країни світу були

згруповані в 11 субрегіонів: Північна Африка, Африка на південь від Сахари, Країни Латинської Америки і Карибського басейну, Північна Америка, Північна, Південна і Західна Європа, Східна Європа, Центральна і Східна Азія, Арабські країни, Східна Азія, Південно-Східна Азія і Океанія, Південна Азія. У подальшому по ним був проведений аналіз. Зазначені групи значно відрізняються за розміром, не тільки територіальним, а й за кількістю трудових ресурсів. Сукупна кількість зайнятих в двох великих субрегіонах: Східної Азії (що включає Китай) і Південної Азії (що включає Індію), становить половину світового працюючого населення.

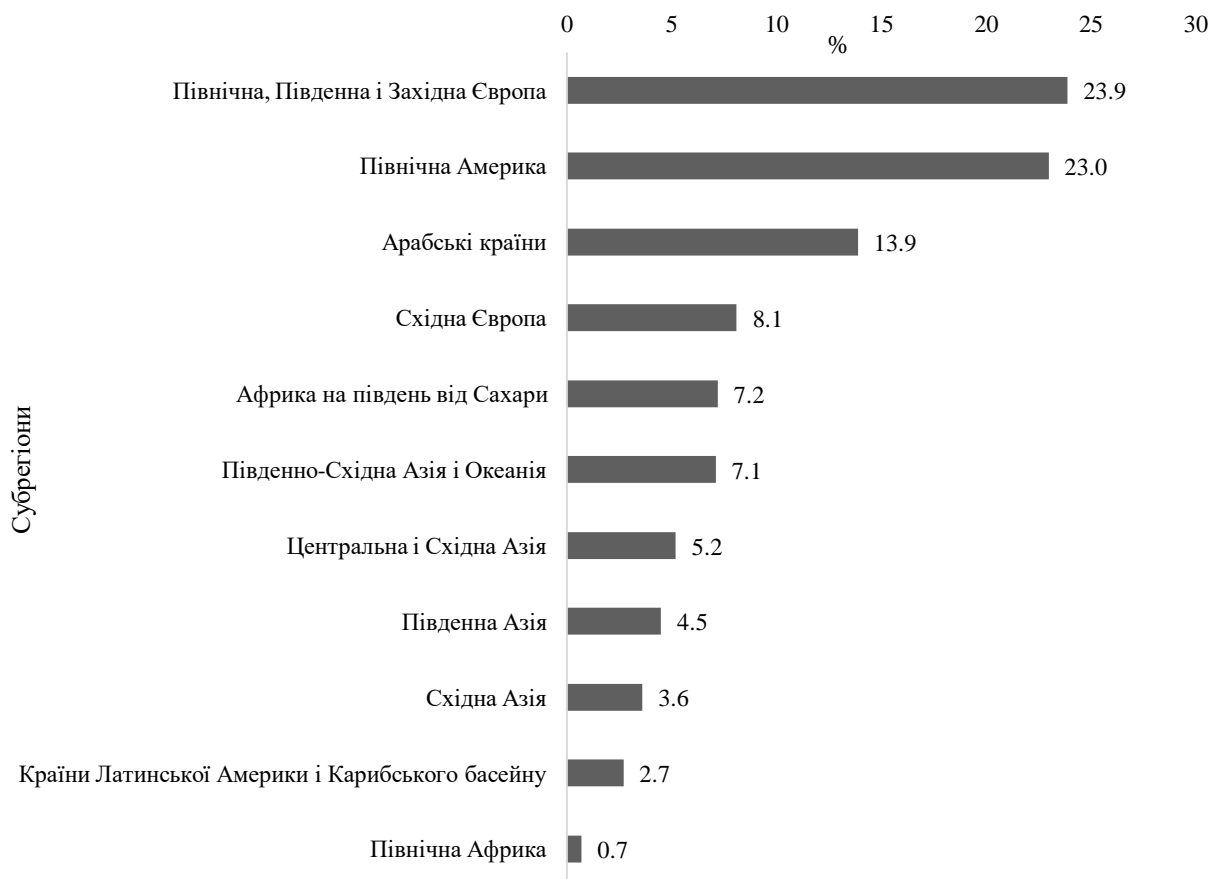

Рис. 2.7. Розподіл міграційних потоків по регіонам світу за 2017 рік

Примітка. Побудовано автором за: ILO Global Estimates on International Migrant Workers – Results and Methodology. 2nd ed // International Labour Office - Geneva: ILO, 2018.- с.15

На два великих субрегіону: Північна Америка і Північна, Південна і Західна Європи, в сукупності припадає близько половини (46,9%) трудових

мігрантів (рис. 2.7). Наступним важливим субрегіоном є Арабські країни, які акумулюють більше однієї десятої частини всіх трудових мігрантів в світі. В інших регіонах, де розташована значна кількість трудящих-мігранти (від 5% до 8%) включають Східна Європа, Африка на південь від Сахари, Південно-Східна Азія та Тихоокеанський регіон, а також Центральна і Західна Азія. Навпаки, в Північній Африці проживає менше 1% трудових мігрантів.

Субрегіон з найбільшою часткою трудящих-мігрантів по відношенню до всіх працюючих припадає на Арабські країни (40,8%), потім слідують Північна Америка (20,6%) і Північна, Південна і Західна Європа (17,8%) (табл. 2.2).

Інші субрегіони із значною кількістю мігрантів у складі робочої сили входять країни Центральної і Західної Азії (11,1%) і Східна Європа (9,1%).

Кількість мігрантів працездатного віку і їх коефіцієнти участі робочої сили допомагають визначити частку робітників-мігрантів у складі робочої сили регіону. Три регіони, в яких проживає 60,8% мігрантів робітників також проживає приблизно така ж частка мігрантів працездатного віку. З 234 мільйонів мігрантів працездатного віку 23,4% проживають у Північній Америці, 23,2% припадає на Північну, Південну і Західну Європу і 12,9% знаходяться в Арабських країнах. Вони становлять 27,8% населення Арабських Еміратів, 18,7% населення північних Америки і 14,2% населення Північної, Південна і Західна Європа. Частка населення мігрантів в інших регіонах коливається від 0,6 до 8,6%. Як зазначалося вище, середній світовий показник становить 4,2%.

Порівняння показників рівня економічної активності дозволяє розділити субрегіони на дві групи. В першу входять 2 субрегіони, де спостерігається перевищення рівня економічної активності місцевого населення над рівнем в міграційному потоці: країни Латинської Америки і Карибського басейну і Африка на південь від Сахари.

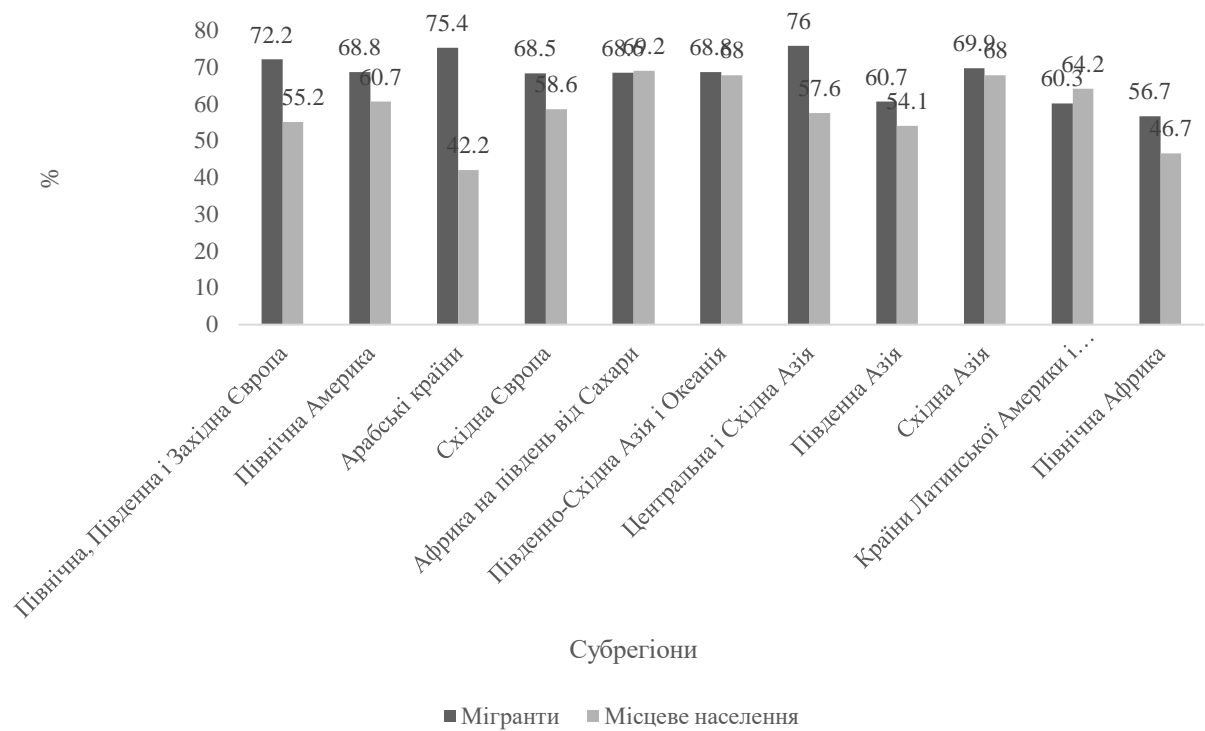

Рис. 2.8. Рівень економічної активності мігрантів та місцевого населення в 11 субрегіонах за 2017 рік

Примітка. Побудовано автором за: ILO Global Estimates on International Migrant Workers – Results and Methodology. 2nd ed // International Labour Office - Geneva: ILO, 2018.- с.16

Основні сфери діяльності мігрантів: сільське господарство, промисловість, включаючи виробництво і будівництво, і сфера послуг. Причому, на сферу послуг припадає понад 71% всіх зайнятих мігрантів, 7,7% з яких працює в домогосподарствах. Цікаво відзначити гендерні відмінності в розподілі трудових мігрантів за секторами економіки. Для обох статей на частку сільського господарства припадає майже однакова їх частина (близько 11%). Чоловіки частіше зайняті в промисловості (19,8% проти 15,3% у жінок), і менше в сфері послуг (69,1% в порівнянні з 73,7% жінок). Ця різниця у ставленні сфери послуг виявляється і в більш активній участі жінок в якості домашньої прислуги. Якщо ми не будемо враховувати зайнятість на

дому, то гендерна структура зайнятості в інших секторах сфери послуг демонструє, що в них працевлаштовано 65,4% чоловіків проти 61,0% жінок (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Розподіл трудових мігрантів за секторами економіки

	Трудові мігранти, млн. осіб			Трудові мігранти, %		
	Сільське господарство	Промисловість	Сфера послуг	Сільське господарство	Промисловість	Сфера послуг
Обидві статі	18,2	29,2	116,5	11,1	17,8	71,1
Чоловіки	10,1	18,1	63,0	11,2	19,8	69,1
Жінки	8,1	11,1	53,5	11,1	15,3	73,7

Примітка. Складено автором за: ILO Global Estimates on International Migrant Workers – Results and Methodology. 2nd ed // International Labour Office - Geneva: ILO, 2018.- с.15

Отже, в даний час за даними МОП в світі налічується більше 258 млн. мігрантів, 164 млн. з яких – це трудові мігранти.

На основі проведеного аналізу статистичних даних були виявлені основні напрямки міжнародної трудової міграції, структура трудового потоку, його особливості. Так, серед трудових мігрантів частка чоловіків вище, ніж частка жінок, незважаючи на те, що за останні десятиліття частка жінок в міграційному потоці постійно зростає.

Аналіз структури трудящих-мігрантів за віковими групами показав, що 86,5% трудящих мігрантів перебувають у найбільш працездатному віці від 25 до 64 років, що свідчить про те, що деякі країни походження втрачають найбільш продуктивний сегмент своєї робочої сили, що може негативно позначитися на їх економічному зростанні.

Метод угруповання країн чітко свідчить про концентрацію переважної більшості трудових мігрантів в країнах з високим рівнем доходів. Один з

шести зайнятих в країнах з високим рівнем доходів - це мігрант. Частка економічно активних в іноземній робочій силі значно вище, ніж в постійному населенні в приймаючих країн з високим рівнем доходів, як і в країнах, що входять в групу «upper-middle».

На два великих субрегіони: Північна Америка і Північна, Південна і Західна Європи, - в сукупності припадає близько половини (46,9%) трудових мігрантів. Наступним важливим субрегіоном є Арабські країни, які акумулюють більше однієї десятої частини всіх трудових мігрантів в світі. Також потрібно відзначити, що в цих країнах показник частки трудових мігрантів серед усіх зайнятих в економіці є найвищим (40,8%). Відповідна частка становить 20,6% в Північній Америці і 17,8% в Північній, Південній і Західній Європі, в Центральній і Західній Азії – 11,1% і в Східній Європі - 9,1%.

Основні сфери діяльності мігрантів: сільське господарство, промисловість, включаючи виробництво і будівництво, і сфера послуг.

2.2 Вплив міжнародної трудової міграції на економіку країн-донорів

Глобальна соціально-економічна диференціація країн стала основою для формування гігантських трудових міграційних потоків, в які сьогодні залучені сотні мільйонів людей. Мігранти «виштовхуються» складною соціально-економічною ситуацією на батьківщині і «притягуються» кращими умовами праці та проживання за кордоном. Іноземні трудові ресурси стали об'єктивним, повсякденним явищем на ринку праці розвинених країн, а еміграція за кордон перетворилася в один з основних способів підвищення рівня добробуту домогосподарств в країнах, що розвиваються.

Зростання кількості трудових мігрантів супроводжувалося розширенням географії. Росла і диференціація структури потоку за кваліфікаційним, гендерним, віковим та іншими ознаками.

Як і будь-який великий соціальної процес, що володіє високим рівнем інтенсивності, трудова міграція чинить значний вплив на країни, які віддають чи приймають мігрантів, на їх соціальний, економічний і політичний розвиток. Оцінка результативності трудової міграції та ефективності державного управління нею особливо важливі для країн-донорів, в умовах все більшої їх залежності від виїзду робочої сили і грошових переказів мігрантів.

Наразі головними експортерами робочої сили є наступні країни (рис. 2.9).

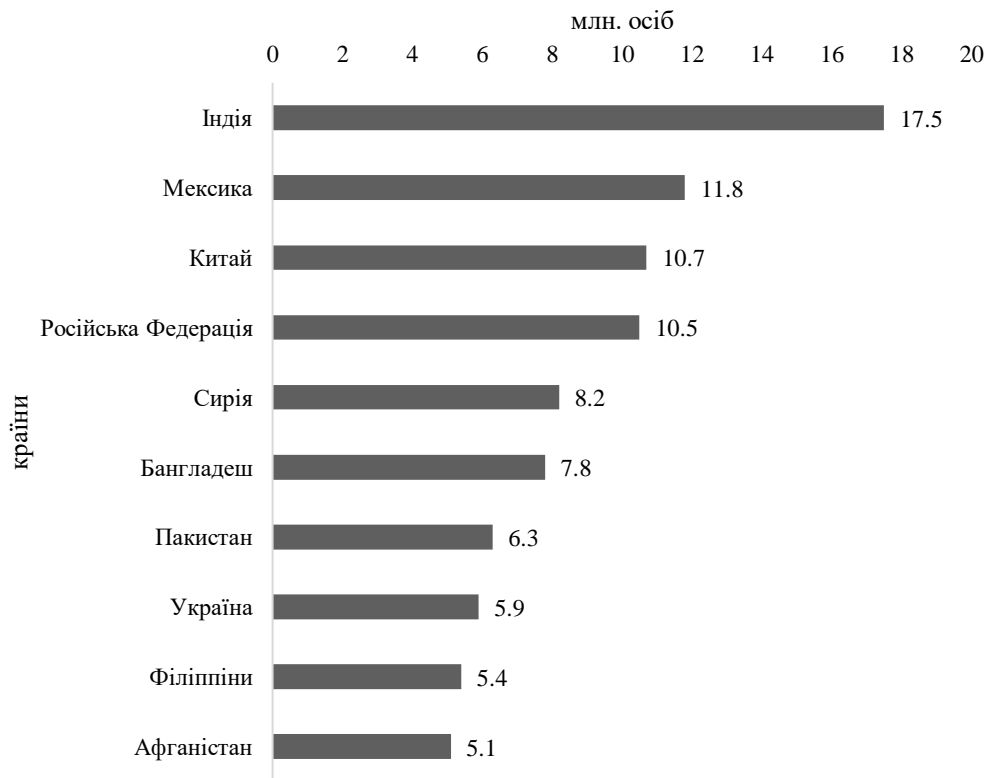

Рис. 2.9. Топ-10 країн-донорів міжнародних трудових мігрантів у 2019 році

Примітка. Побудовано автором за: Migration data portal // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_origin&t=2019

Як бачимо з рис. 2.9, найбільшим донором трудових мігрантів є Індія – одна з країн з найбільшою чисельністю населення. Другу сходинку посідає

Мексика, що є цілком логічно, виходячи з безпосередньої географічної близькості країни – найбільшого реципієнта трудових мігрантів – США. Трійку найбільших країн-донорів закриває Китай – країна з найбільшою чисельністю населення.

Лідерами серед країн-донорів міжнародних трудових мігрантів також є Російська Федерація та Сирія, де зараз триває військовий конфлікт.

Україна, як донор міжнародних трудових мігрантів, посідає восьму сходинку в світовому рейтингу.

Отже, Індія «поставила» на міжнародний ринок трудової міграції лише 6,8% загальносвітової кількості мігрантів. Навіть сумарно троє лідерів країн-донорів мають частку трохи більше 15,5%.

З позиції впливу на кадровий потенціал країни-донора суттєвим є не кількість трудових емігрантів, які продають свою робочу силу в інших країнах, а їх частка в населенні (рис. 2.10) [31, с.80].

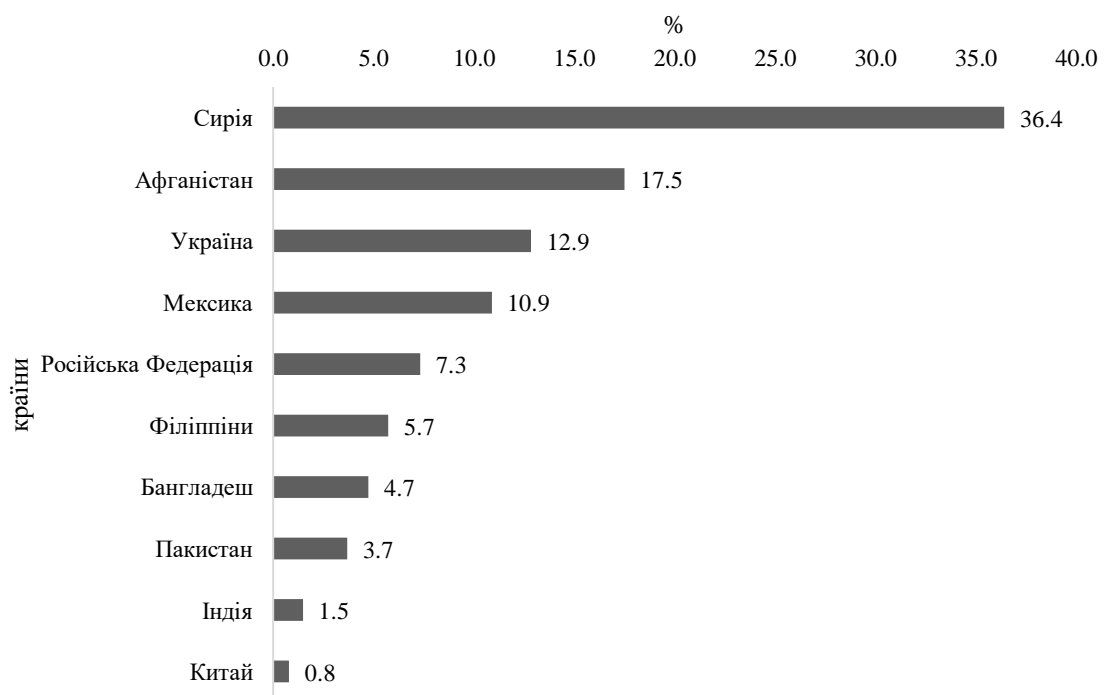

Рис. 2.10. Частки міжнародних трудових мігрантів в загальній чисельності населення з топ-10 країн-донорів у 2019 році

Примітка. Побудовано автором за: Migration data portal // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_origin&t=2019

Аналізуючи перелік країн, де частка трудових емігрантів у загальній кількості населення є найвищою, доходимо висновку, що міжнародна трудова міграція найбільше впливає на скорочення кадрового потенціалу в порівняно маленьких та бідних країнах (Сирія – 36,4%, Афганістан – 17,5%).

Значний вплив на скорочення кадрового потенціалу міжнародна міграція має і в Україні – 12,9%.

Для маленьких країн втрата робочої сили дуже велика (адже частка мігрантів перевищує 35%, а отже, серед економічно активного населення вона набагато вища).

Дослідимо зовнішні ефекти міжнародної трудової міграції в економіках країн-донорів. У літературі такі прояви розглядають у двох контекстах: вплив на кадровий потенціал країни, який визнається переважно негативним, і вплив на доходи населення та споживання грошових переказів мігрантів, які надходять з-за кордону (цей вплив визнається переважно позитивним) [31, с.91].

Отже, проаналізуємо вплив міжнародної трудової міграції на забезпеченість економіки країн-донорів робочою силою. Досить поширеною є негативна оцінка цього впливу. Така думка ґрунтується на тому, що міграція робочої сили зменшує кадровий потенціал країн-донорів. Однак такий підхід досить спрощений і не відповідає економічним реаліям країн – донорів робочої сили та їх національних ринків праці. Слід зазначити, що безробіття є одним із найважливіших відштовхувальних чинників для міграції в межах теорії «притягання – відштовхування». Тому за його наявності експорт частки робочої сили до інших країн суттєво не впливатиме на забезпеченість економіки робочою силою та не викликатиме її дефіцит [31, с.92].

У табл. 2.4 представлено частку трудових емігрантів від загальної кількості населення та рівень безробіття за методологією МОП для топ-10 країн-донорів міжнародних трудових мігрантів.

Проаналізувавши дані табл. 2.4 та рис. 2.11, доходимо висновку, що всі країни, де висока частка трудових емігрантів може вказувати на загрозу дефіциту робочої сили, мають високий рівень безробіття. Навряд чи в такій ситуації коректно вважати, що трудова міграція створює загрозу забезпеченості економіки країни робочою силою.

Таблиця 2.4

Рівень безробіття в країнах з високою часткою експортованої робочої сили серед топ-10 країн-донорів міжнародних трудових мігрантів у 2019 році

Країна	Частка трудових мігрантів у загальній чисельності населення, %	Рівень безробіття, %
Сирія	36,4	14,6
Афганістан	17,5	11,1
Україна	12,9	8,5
Мексика	10,9	3,3
Російська Федерація	7,3	4,6
Філіппіни	5,7	5,1
Бангладеш	4,7	4,2
Пакистан	3,7	4,1
Індія	1,5	5,4
Китай	0,8	3,6

Примітка. Складено автором за: Migration data portal // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_origin&t=2019

Навпаки, логічно вважати, що в цьому випадку вплив робочої сили, які є надлишковими на національному ринку праці, позитивно впливає на економіку країн-донорів, оскільки звільняє державу від потреби соціального забезпечення мігрантів.

Звичайно, більш позитивно виглядає ситуація, коли в економіці створюються нові робочі місця, ніж міграція робочої сили за межі країни. Однак якщо такий процес створення нових робочих місць відсутній і бракує передумов його активізації в майбутньому, то вплив надлишкової робочої сили з країн-донорів треба розглядати здебільшого як позитивний ефект (зменшення навантаження на бюджет країни-донора, на розмір соціальної допомоги мігрантам, які на батьківщині отримували б статус безробітних) [31, с.92].

Отже, загалом слід зауважити, що гіпотеза щодо негативного впливу міжнародної міграції на кадровий потенціал країн-донорів не справджується.

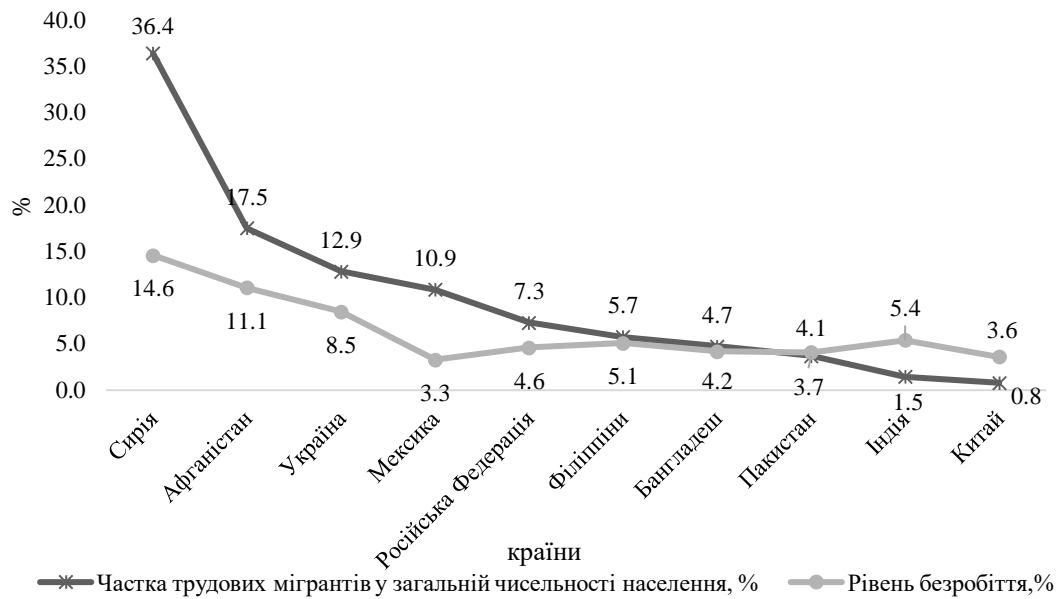

Рис. 2.11 - Рівень безробіття в країнах з високою часткою експортованої робочої сили серед топ-10 країн-донорів міжнародних трудових мігрантів у 2019 році

Примітка. Побудовано автором за: Migration data portal // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_origin&t=2019

Навпаки, слід визнати, що для країн-донорів експорт робочої сили дає змогу зменшити соціальні витрати держави зі збереженням достатнього рівня забезпечення економіки робочою силою (основні експортери робочої сили характеризуються підвищеним рівнем безробіття).

Проаналізуємо інший аспект впливу міжнародної міграції на економіку країни-донора – надходження до неї грошових переказів трудових мігрантів з інших країн, які вони надсилають своїм сім'ям і родичам у країні вибуття. На рис. 2.12 подано динаміку загальносвітового обсягу грошових переказів мігрантів протягом 2013-2019 років.

Як бачимо з рис. 2.12, у 2013-2019 рр. потоки грошових переказів міжнародних трудових мігрантів зростали, за винятком 2016 року, коли відбулося незначне їх зниження внаслідок посткризових явищ, потім обсяг

грошових переказів почав знов зростати в динаміці, що свідчить про посилення їх впливу на економіки країн-донорів.

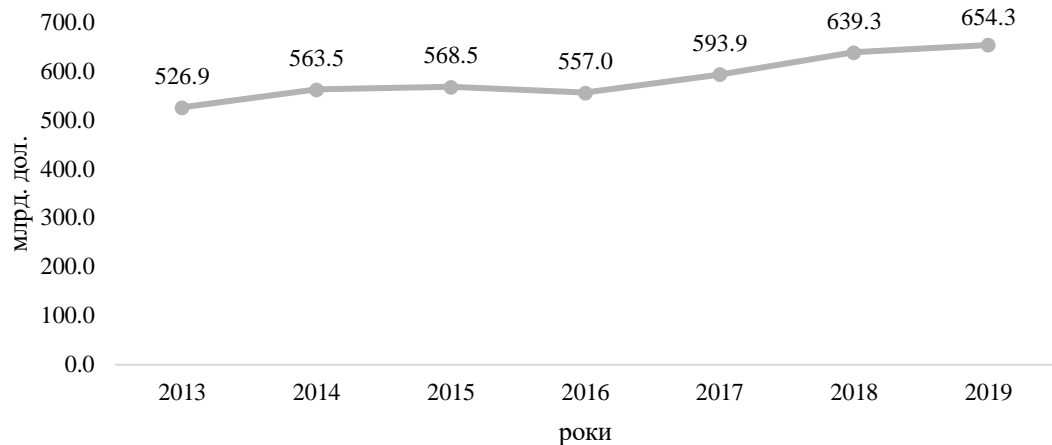

Рис. 2.12. Динаміка загальносвітового обсягу грошових переказів міжнародних трудових мігрантів протягом 2013-2019 рр.

Примітка. Побудовано автором за: World Bank // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://data.worldbank.org/indicator>

Проаналізувавши склад країн, що отримують найбільше грошових переказів від трудових мігрантів, бачимо, що до переліку таких країн очікувано входять країни з найбільшою кількістю трудових мігрантів (див. рис. 2.9).

З позиції впливу на економіку важливішим є склад країн, де частка грошових переказів мігрантів більша порівняно з ВВП [31, с. 99]. Країни з найвищим значенням цього показника подано на рис. 2.14.

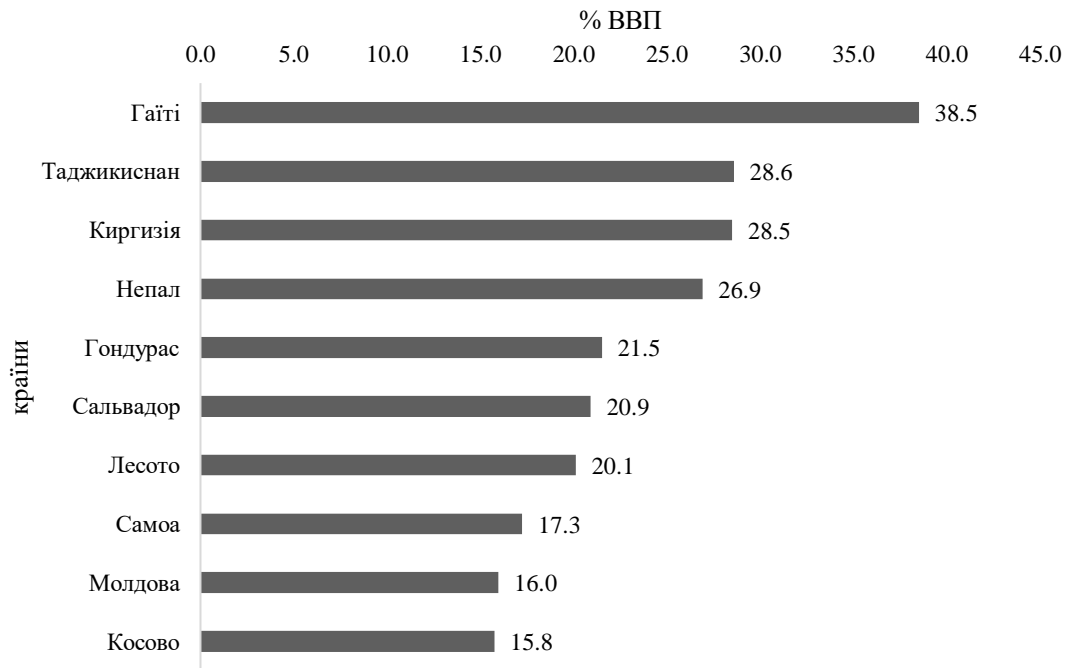

Рис. 2.14. Країни з найбільшою часткою грошових переказів від міжнародних трудових мігрантів у ВВП у 2019 році.

Примітка. Побудовано автором за: World Bank // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://data.worldbank.org/indicator>

Як бачимо з переліку країн, в яких перекази мігрантів становлять високу частку у ВВП, це переважно країни, що розвиваються. Тому логічним є висновок щодо надзвичайно важливого позитивного впливу грошових переказів мігрантів на економіки країн, що розвиваються. Для цієї групи країн грошові потоки мігрантів є джерелом валютних надходжень і зовнішніх фінансових ресурсів, порівняним із приватними іноземними інвестиціями.

Перекази мігрантів відіграють важливу роль у валютних надходженнях для багатьох країн, формують додаткові можливості щодо споживчого та інвестиційного попиту, у багатьох країнах грошові перекази мігрантів є вагомим зовнішнім джерелом фінансування економіки.

Окремо слід зупинитися на економічних ефектах міжнародної міграції висококваліфікованої робочої сили для країн-донорів. Якщо відтік некваліфікованої робочої сили здатний суттєво зменшити кадровий

потенціал національної економіки, то еміграція висококваліфікованої робочої сили зумовлює значно більший негативний ефект. Адже крім зменшення власне кадрового потенціалу в цьому випадку зменшується й інтелектуальний потенціал. Крім цього на підготовку такої робочої сили витрачено певні економічні ресурси.

Зниження продуктивності економіки через втрату висококваліфікованих працівників і випускників вищих закладів освіти є найбільш обговорюваним негативним впливом міграції висококваліфікованих працівників для країн-донорів. Однак оцінити ці втрати неможливо через відсутність відповідної статистики [31, с.106].

Підсумовуючи вплив міжнародної трудової міграції на економіки країн-донорів робочої сили, слід зауважити, що позитивні ефекти переважають. Унаслідок високого рівня безробіття в таких країнах виїзд навіть великої кількості працівників за кордон суттєво не впливає на зменшення забезпеченості національної економіки робочою силою.

У фінансовій сфері вплив грошових переказів мігрантів є позитивним і для багатьох країн досить великий, оскільки ці перекази досягають 20% ВВП і вище.

Фінансові потоки міжнародних мігрантів є потужним джерелом зовнішніх надходжень. Позитивний вплив виявляється у зростанні доходів населення та стимулюванні внутрішнього ринку, а також у покращенні платіжного балансу країни.

Міжнародна міграція висококваліфікованих працівників зумовлює прямий негативний зовнішній ефект у економіках країн-донорів робочої сили, пов'язаний із втратою частини державних інвестицій в освіту. Втім такі втрати менші, ніж грошові перекази мігрантів у ці країни. За умов високого безробіття негативний вплив міграції висококваліфікованої робочої сили на кадровий потенціал не виявляється, оскільки високоосвічені мігранти здебільшого незатребувані в національній економіці країни походження.

2.3 Роль розвитку міжнародної трудової міграції в економіці країн-реципієнтів

Сучасну соціальну реальність неможливо уявити без міграції населення. Будучи одним з перших глобальних процесів, міжнародна міграція, незалежно від її виду, вносить значні зміни в життя країн, які як приймають, так і віддають мігрантів. Держави-лідери світового розвитку, застосовуючи селективний підхід і чітко визначаючи пріоритети, прагнуть використовувати міграцію як вагомий чинник розвитку національного людського капіталу, економіки і всієї соціальної сфери. Яскравий приклад Сполучені Штати Америки, влада якої намагається знайти застосування на благо країни кожному виду міграції. (рис. 2.15).

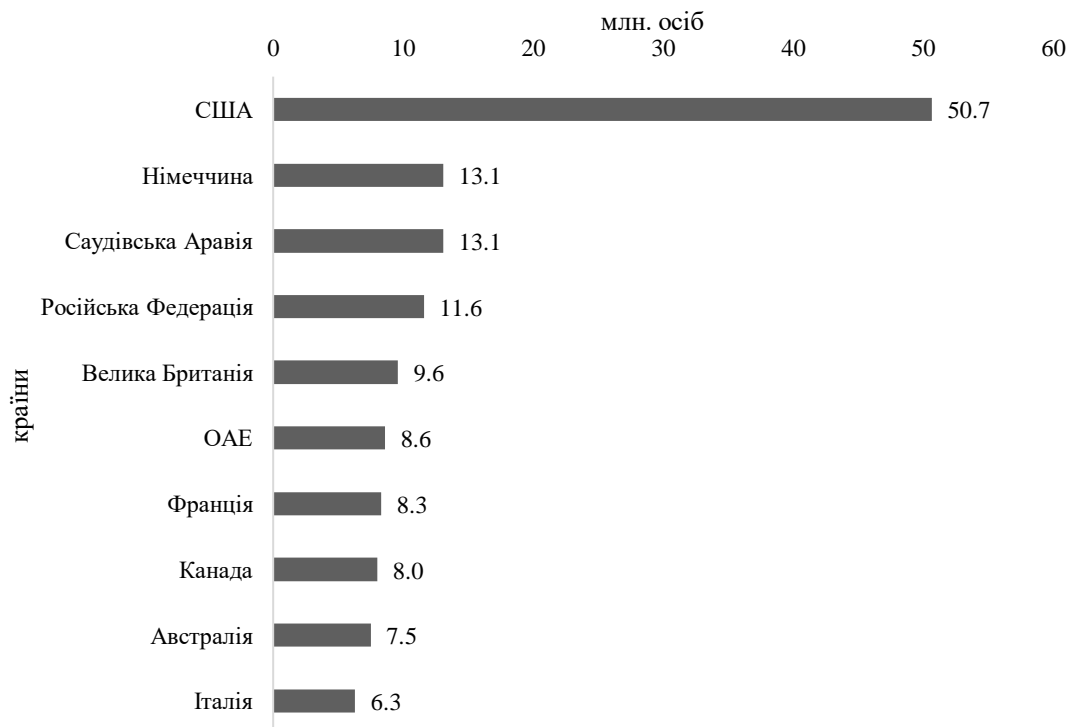

Рис. 2.15. Топ-10 країн-реципієнтів міжнародних трудових мігрантів у 2019 році

Примітка. Побудовано автором за: Migration data portal // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_origin&t=2019

Зростання масштабів трудової імміграції в розвинених країнах призвело до необхідності вивчення ефектів впливу цього явища на різні сторони соціально-економічного розвитку приймаючих держав. На жаль, облік наслідків впливу трудової імміграції на економічний розвиток ускладнюється цілим рядом факторів: широким поширенням нелегальної зайнятості, недоліками системи статистичного обліку міграції тощо.

Приймаючи певну кількість трудових мігрантів, економіка кожної країни–реципієнта робочої сили відчуває на собі вплив цього складного і багатогранного явища. Найчастіше розглядається економічний вплив міжнародної трудової міграції в контексті національного ринку зайнятості. Існують дві протилежні позиції щодо такого впливу. Перша полягає в тому, що міжнародна міграція вважається чинником, який створює напруження на національному ринку праці, призводить до зростання частки безробітних серед місцевого населення. Друга передбачає, що притік робочої сили дає змогу ліквідувати дефіцит працівників у непрестижних серед місцевого населення секторах. Слід зауважити, що в суспільстві переважає перша з наведених вище позицій. Підхід, відповідно до якого міжнародна трудова міграція негативно впливає на економіку країн-реципієнтів ґрунтується не лише на тому, що через мігрантів не поборюється безробіття серед місцевого населення, а й на тому, що вони створюють додаткове навантаження на ресурси країни [31, с.111].

Проаналізуємо, як впливає міжнародна міграція на економіки країн-реципієнтів робочої сили, використовуючи наявні статистичні дані.

Вплив міжнародної трудової міграції на динаміку робочої сили топ-10 країн-реципієнтів міжнародних трудових мігрантів у 2013-2019 рр.

Країни	Зростання робочої сили, %	Сальдо		Вклад у зростання робочої сили, % (частка)	
		місцевої робочої сили	міжнародної трудової міграції	місцевої робочої сили	міжнародної трудової міграції
США	13,5	7,1	6,4	52,8	47,2
Німеччина	7,3	4,1	3,2	56,0	44,0
Саудівська Аравія	10,4	4,08	6,3	39,2	60,8
Російська Федерація	1,0	0	1,0	0,0	100,0
Велика Британія	15,6	4,08	11,5	26,2	73,8
ОАЕ	8,3	3,06	5,3	36,8	63,2
Франція	9,4	6,12	3,2	65,4	34,6
Канада	23,9	11,22	12,7	46,9	53,1
Австралія	11,4	5,1	6,3	44,6	55,4
Італія	5,2	-1,02	6,2	-19,6	119,6

Примітка. Складено автором за: World Bank // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://data.worldbank.org/indicator>

Одним із позитивних зовнішніх економічних ефектів для країн-реципієнтів є зростання робочої сили, що є в розпорядженні національної економіки. Роль міжнародної трудової міграції в забезпеченні національних економік робочою силою надто велика в розвинутих країнах, де існують проблеми старіння та низької народжуваності населення.

Фактично для всіх розвинутих країн міжнародна міграція є важливим чинником позитивної динаміки робочої сили. Насамперед слід зазначити, що в деяких європейських країнах природний рух населення не забезпечує навіть простого відтворення робочої сили. Зокрема, нульове сальдо приросту місцевої робочої сили у Російській Федерації, від'ємне в Італії. У цих країнах міжнародна міграція є єдиним джерелом зростання кадрового потенціалу.

За вкладом міжнародної трудової міграції у забезпечення національних економік робочою силою всі розвинуті країни можна поділити на дві групи. До першої відносять країни, де роль міжнародної міграції у зростанні робочої сили вагома, але не визначальна. До цієї групи належать США, Франція та

Німеччина. У цих країнах внесок міжнародної міграції у зростання робочої сили менше за 50%. Друга група країн чисельніша. В країнах цієї групи міжнародна міграція є основним чинником зростання кадрового потенціалу національної економіки. Так, у Великій Британії внесок міжнародної міграції робочої сили у зростання робочої сили перевищує 70%, у ОАЕ та Саудівській Аравії – більше 60%, а Канаді та Австралії – більше 50%. А в Російській Федерації та Італії приріст робочої сили забезпечується іноземними трудовими іммігрантами.

На рис. 2.16 представлено топ-10 країн із найбільшою часткою мігрантів у загальній кількості населення.

Як бачимо з рис. 2.1, у двох країнах, які є великими експортерами нафти та газу, частка міжнародних трудових мігрантів перевищує 70% кількості населення (Об'єднані Арабські Емірати та Кувейт). В ще одній країні-експортера нафти та газу – Саудівській Аравії частка міжнародних трудових мігрантів становить майже 40% кількості населення. Це свідчить про велику залежність економік цих країн від міжнародної міграції щодо забезпеченості робочої сили.

Отже, у значній кількості економік трудова міграція забезпечує більше половини приросту робочої сили. Таким чином, міжнародна трудова міграція в сучасних умовах є вагомим чинником, який дозволяє розвинути країнам уникнути дефіциту робочої сили [31, с.115].

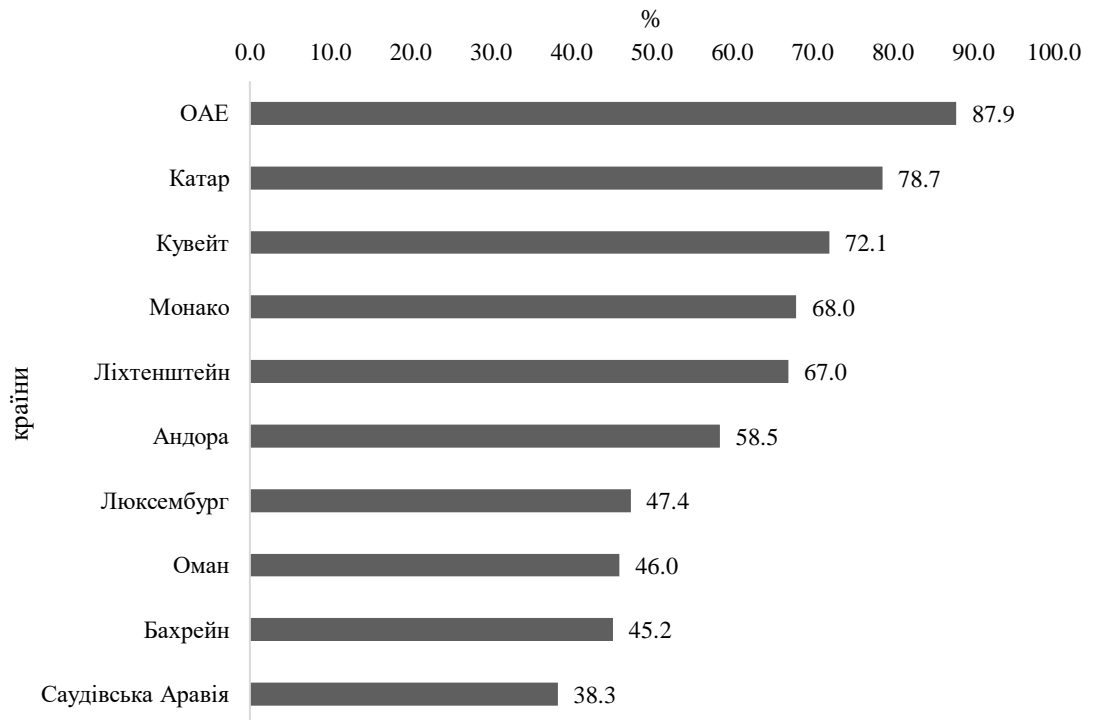

Рис. 2.15. Топ-10 країн найбільшою часткою міжнародних трудових мігрантів у загальній кількості населення у 2019 році

Примітка. Побудовано автором за: Migration data portal // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_origin&t=2019

Однак із міграцією пов’язують негативні впливи на національні ринки праці країн-реципієнтів, до яких насамперед відносять витіснення місцевих працівників із ринку праці.

У табл. 2.6 та на рис. 2.16 подано динаміку рівня безробіття за для топ-10 країн-реципієнтів міжнародних трудових мігрантів за 2019 рік. Як бачимо, із 10 країн найбільший рівень безробіття мають країни з майже найменшими частками трудових мігрантів у загальній чисельності населення – Італія та Франція, а найменший рівень безробіття мають Об’єднані Арабські Емірати, а яких як раз найбільша частка трудових мігрантів у загальній чисельності населення.

Рівень безробіття в країнах з високою часткою імпортованої робочої сили серед топ-10 країн-реципієнтів міжнародних трудових мігрантів за 2019 рік

Країна	Частка трудових мігрантів у загальній чисельності населення, %	Рівень безробіття, %
ОАЕ	87,9	2,3
Саудівська Аравія	38,3	5,6
Австралія	30,0	5,2
Канада	21,3	5,7
Німеччина	15,7	3,2
США	15,4	3,7
Велика Британія	14,1	3,8
Франція	12,8	8,5
Італія	10,4	10,0
Російська Федерація	8,0	4,6

Примітка. Складено автором за: Migration data portal // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_origin&t=2019

Тому однозначно робити висновок про те, що приплив іноземних мігрантів підвищує рівень безробіття в країні, не можна.

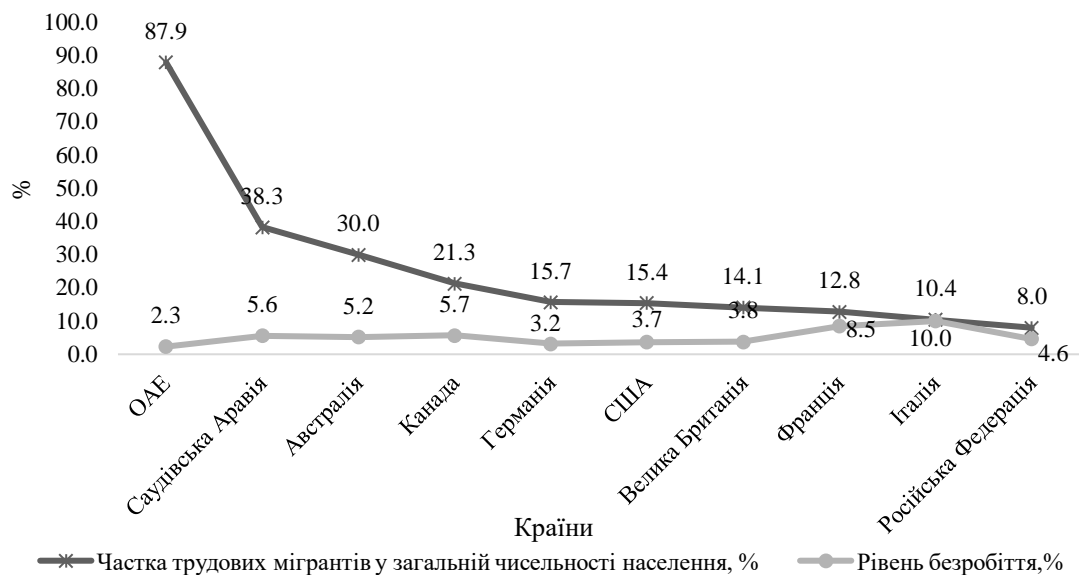

Рис. 2.16 - Рівень безробіття в країнах з високою часткою імпортованої робочої сили серед топ-10 країн-реципієнтів міжнародних трудових мігрантів у 2019 році

Примітка. Побудовано автором за: Migration data portal // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_origin&t=2019

Ситуація з впливом міжнародної міграції на зростання безробіття в країнах-реципієнтах складніша, і її слід розглядати крізь призму так званих пасток безробіття:

– сильної, суть якої полягає в тому, що деякі види робіт у розвинутих країнах є непрестижними, і частина населення надає перевагу отриманню статусу безробітного, ніж праці на непрестижних роботах. Зокрема, існує дефіцит робочої сили в сільському господарстві США (заповнюється переважно мігрантами з Мексики), є попит (за досить високого рівня безробіття) на хатніх робітниць у Італії та інших країнах (заповнюється мігрантами з Філіппін, України). Також, наприклад, за наявності безробіття в регіонах Росії, у Москві, в низці галузей (будівництві, торгівлі тощо) існує великий дефіцит кадрів, який може бути ліквідований лише завдяки іноземними мігрантам [31, с.116];

– слабкої, суть якої полягає в тому, що мігранти, втративши роботу, намагаються радше отримати соціальну допомогу в країні-реципієнті, ніж повернутися на батьківщину. Навіть якщо це їм не вдається, велика частина продовжує залишатися в країні прибуття.

Тобто коректніше констатувати наявність не прямого впливу міжнародної трудової міграції на зростання безробіття в країнах-реципієнтах, а стимулювання певних груп місцевого населення до отримання статусу безробітного та соціальної допомоги, ніж працювати на непрестижній роботі. Цей ефект належить до негативних, але він лише частково пов'язаний із міжнародною міграцією. За її відсутності певні групи місцевої робочої сили однаково не заповнюватимуть вакантні місця на непрестижних роботах і віддаватимуть перевагу отриманню соціальної допомоги від держави.

Слабка пастка безробіття особливо виявилася під час кризи, коли певна кількість трудових мігрантів є такими формально. Насправді вони мігрують до країни для того, щоб стати претендентами, а потім і отримувачами допомоги з безробіття, яка забезпечить їм у країні-реципієнті вищий рівень життя, ніж оплата за роботу в країні походження.

Слід зауважити, що якщо вплив загальної міграції до країн-реципієнтів у контексті національних ринків праці має і позитивний, і негативний бік, то у випадку міграції висококваліфікованої робочої сили існує згода серед науковців і посадових осіб щодо позитивного її впливу на економіку країни-реципієнта. У багатьох країнах міжнародна міграція робить великий внесок у зростання висококваліфікованих кадрів, які використовує економіка. В той же час слід зазначити, що основним мотивом стимулювання імміграції висококваліфікованої робочої сили для країн-реципієнтів є не прямий позитивний ефект на заощадженні витрат на її підготовку, а непрямий, який виявляється у збільшенні інтелектуального потенціалу і, як наслідок, загальної ефективності економіки [31, с. 120-122].

В рамках огляду кількісних параметрів міжнародної трудової міграції окремої уваги заслуговує аналіз впливу на економіки країн-реципієнтів відпливу фінансових ресурсів, зумовленого переказами мігрантів на батьківщину. На рис. 2.17 подано країни, з яких трудові мігранти переказали найбільші суми за кордон.

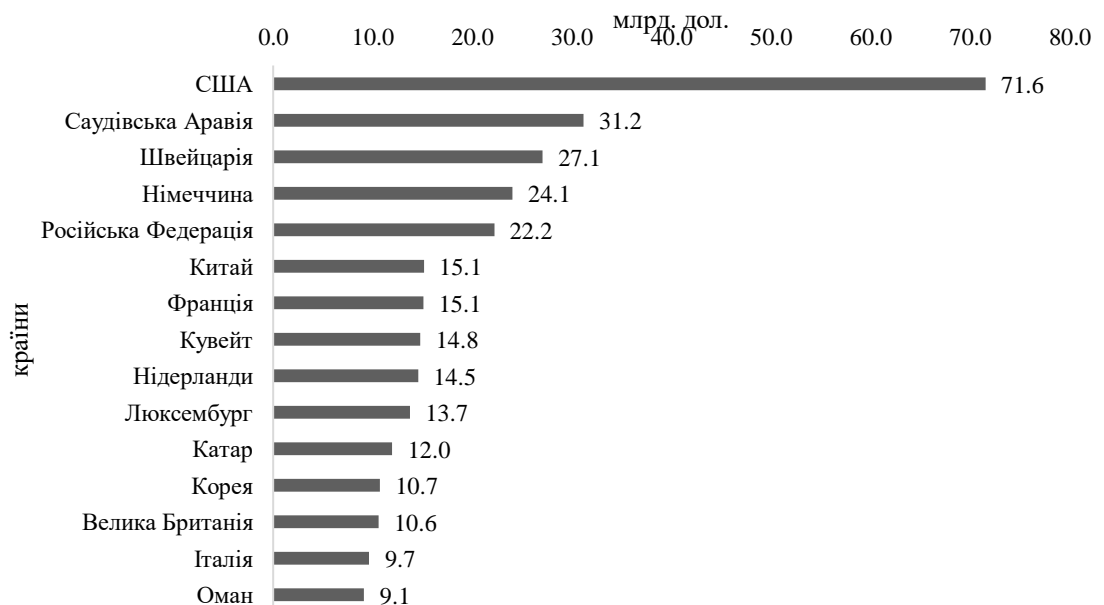

Рис. 2.17. Країни, з яких трудові мігранти надіслали найбільші обсяги грошових переказів у 2019 році.

Примітка. Побудовано автором за: World Bank // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://data.worldbank.org/indicator>

Найбільше грошових переказів мігрантів до інших країн надходить зі США. Більш як вдвічі менше надходить із Саудівської Аравії, Швейцарії, Німеччини та Російської Федерації. Ці країни не дарма знаходяться в даному переліку, оскільки саме вони є лідерами по залученню іноземної робочої сили, а отже, чим більший трудовий міграційний потік в країну, тим більше вихідний потік грошових переказів.

Однак не всі з представлених на рис. 2.17 країн, мають суттєві втрати від грошових переказів. Їх вплив на економіку доцільно визначати щодо аналізованих фінансових потоків до ВВП. Країни, на економіку яких відтік фінансових ресурсів через грошові перекази трудових мігрантів найбільший, подано на рис. 2.18.

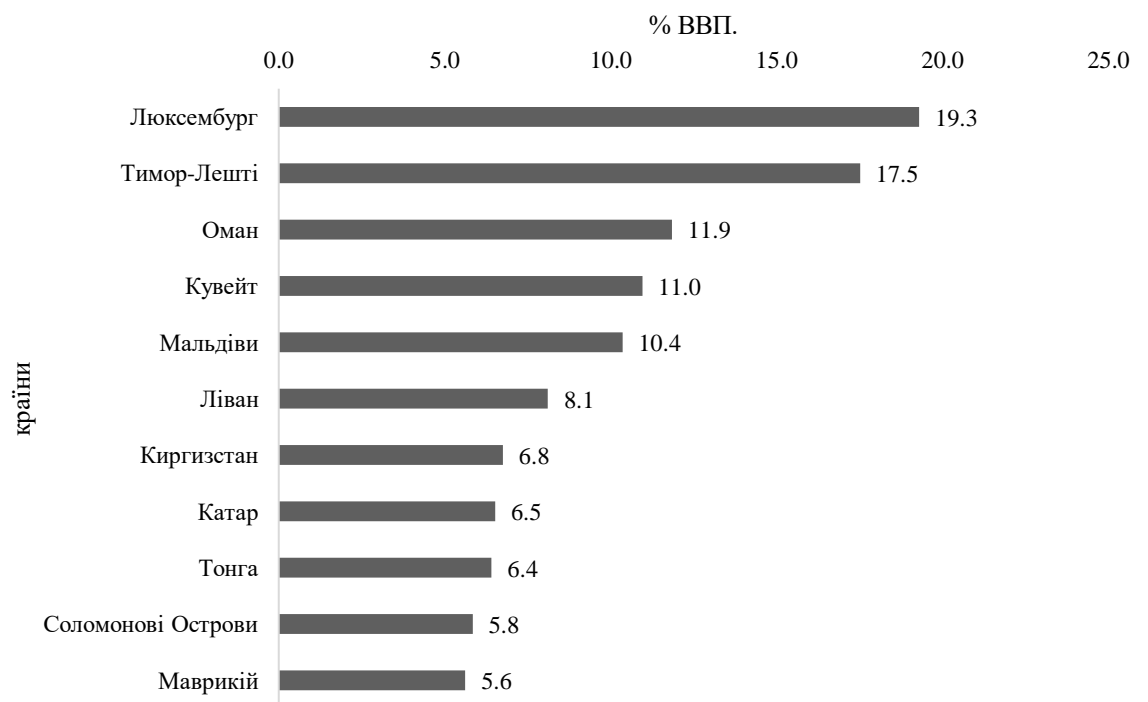

Рис. 2.14. Країни з найбільшою часткою грошових переказів від міжнародних трудових мігрантів у ВВП у 2019 році.

Примітка. Побудовано автором за: World Bank // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://data.worldbank.org/indicator>

Як бачимо з рис. 2.18, міжнародна трудова міграція може зумовлювати суттєві фінансові втрати для країн-реципієнтів. Ці втрати сягають близько 20% ВВП (Люксембург), для багатьох країн вони становлять 5–12%, що, наприклад, прирівнюється до державних витрат на освіту. Хоча грошові перекази не є державними витратами, оскільки їх фінансує комерційний сектор, де працюють міжнародні мігранти, однак логічно розглядати їх як втрачені можливості щодо стимулювання внутрішнього ринку, що є негативним ефектом [31, с.124].

Ще одним негативним наслідком міжнародної трудової міграції є додаткові витрати бюджету країни-реципієнта на надання соціальних послуг мігрантам на рівні мінімального соціального пакета і витрати, пов'язані з криміналізацією мігрантів. Мігрант, який прибуває до країни з метою працевлаштування, часто, передусім якщо він працює нелегально, потрапляє під вплив злочинних угруповань. Дослідники вказують, що нелегальна міграція спричиняє суттєве додаткове навантаження на бюджет країни-реципієнта. Таким чином, загальний вплив міжнародної міграції на країни-реципієнти великою мірою визначається часткою нелегальної міграції та політикою щодо прийняття іноземної робочої сили.

Отже, результати оцінки впливу міжнародної трудової міграції на економіку країн-реципієнтів робочої сили виявили його суперечливий характер.

Так, міжнародна міграція робить великий внесок у зростання робочої сили країн-реципієнтів, серед яких багато країн мають демографічні проблеми. Враховуючи демографічний дефіцит, імміграція на основі працевлаштування стає дедалі більш значущою в політиці європейських країн, здійснюючи позитивний ефект.

В той же час, зростання кадрового потенціалу країни-реципієнта може викликати зростання безробіття, якщо іноземні робітники не спрямовуються в сектори з дефіцитом робочої сили.

До негативних зовнішніх економічних ефектів можна віднести й вплив фінансових ресурсів у формі грошових переказів мігрантів (в деяких країнах втрати сягають до 20% ВВП).

Ще одним негативним наслідком міжнародної трудової міграції є нелегальна міграція, яка спричиняє суттєве додаткове навантаження на бюджет країни-реципієнта.

Тому ефективність розвитку міжнародної трудової міграції у країнах-реципієнтах робочої сили залежатиме від наявності в політиці урядів цих країн механізмів зменшення нелегальної міграції та вибіркового спрямування міграційних потоків до секторів і регіонів із дефіцитом робочої сили.

Висновки до розділу 2

В даний час за даними МОП в світі налічується більше 258 млн. мігрантів, 164 млн. з яких – це трудові мігранти, серед них - частка чоловіків вище, ніж частка жінок, незважаючи на те, що за останні десятиліття частка жінок в міграційному потоці постійно зростає.

Аналіз структури трудящих-мігрантів за віковими групами показав, що 86,5% трудящих мігрантів перебувають у найбільш працездатному віці від 25 до 64 років, що свідчить про те, що деякі країни походження втрачають найбільш продуктивний сегмент своєї робочої сили, що може негативно позначитися на їх економічному зростанні.

Метод угруповання країн чітко свідчить про концентрацію переважної більшості трудових мігрантів в країнах з високим рівнем доходів. Один з шести зайнятих в країнах з високим рівнем доходів - це мігрант.

На два великих субрегіони: Північна Америка і Північна, Південна і Західна Європи, - в сукупності припадає близько половини (46,9%) трудових мігрантів. Наступним важливим субрегіоном є Арабські країни, які акумулюють більше однієї десятої частини всіх трудових мігрантів в світі.

Також потрібно відзначити, що в цих країнах показник частки трудових мігрантів серед усіх зайнятих в економіці є найвищим (40,8%).

Основні сфери діяльності мігрантів: сільське господарство, промисловість, включаючи виробництво і будівництво, і сфера послуг.

Проведена оцінка зовнішніх ефектів впливу міжнародної трудової міграції на економіки країн – донорів робочої сили надає можливість дійти висновку щодо позитивності такого впливу. Позитивні зовнішні ефекти, зокрема надходження грошових переказів трудових мігрантів для низки країн досягають 20% і більше ВВП і відграють важливу роль у розвитку внутрішніх ринків, позитивно впливають на платіжний баланс і добробут населення.

Дослідження ефектів міжнародної трудової міграції в економіках країн – реципієнтів робочої сили виявило її суперечливий вплив. Позитивний зовнішній ефект – забезпечення зростання кадрового потенціалу (для Італії, Російській Федерації трудова міграція забезпечує його приріст на 100%, велика частка міграції у зростанні робочої сили у більшості розвинутих країн) може водночас викликати зростання безробіття, якщо іноземні робітники не спрямовуються вибірково в сектори з дефіцитом робочої сили. До негативних зовнішніх економічних ефектів відносять відплив фінансових ресурсів у формі грошових переказів мігрантів (у деяких країнах сягає до 20% ВВП), а також – додаткові бюджетні витрати, пов'язані з нелегальними мігрантами. А отже, ефективність розвитку міжнародної трудової міграції у країнах–реципієнтах робочої сили залежатиме від наявності в політиці урядів цих країн механізмів зменшення нелегальної міграції та вибіркового спрямування міграційних потоків до секторів і регіонів із дефіцитом робочої сили.

РОЗДІЛ 3

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1 Комплексна оцінка зовнішніх соціально-економічних ефектів міжнародної трудової міграції для України

Поворотним моментом для української трудової міграції став 2014 рік, коли Україна підписала угоду про асоціацію з ЄС і одночасно виявилася втягнутою в конфлікт з підтримуваними Росією сепаратистами на Донбасі. Сукупність цих подій перенаправила потік українських заробітчан з Росії на Захід, що сприяло швидкому зростанню числа громадян України, які працюють за кордоном на законних підставах.

Згідно з даними Державної міграційної служби України, в 2010-2012 роках за кордоном працювали майже 1,2 мільйона українців, за 2015-2017 роки, кількість трудових мігрантів у віці 15-70 років становила 1,3 млн осіб, що на 10,3% більше (рис. 3.1) [54].

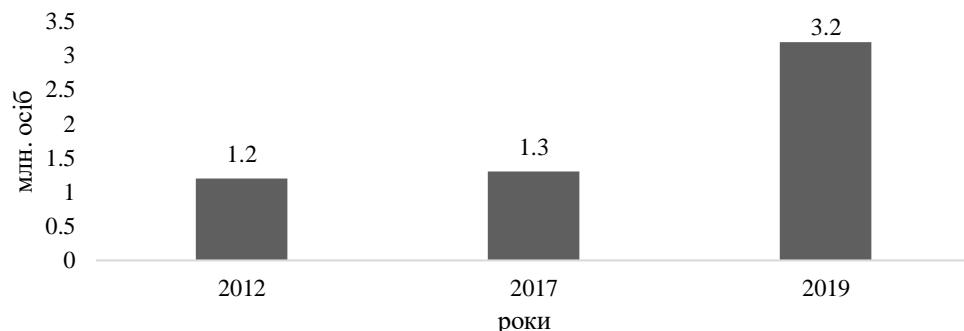

Рис. 3.1. Динаміка кількості трудових мігрантів з України у 2012, 2017 та 2019 роках

Примітка. Побудовано автором за: Pieńkowski Jerzy. The Impact of Labour Migration on the Ukrainian Economy // Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020

Причому, відповідно до опублікованого в квітні звіту Європейської комісії, 2,7 мільйона з них приходилося на Євросоюз. У документі Єврокомісії також наголошується, що трудовим мігрантом є приблизно кожен сьомий працюючий за наймом українець [54].

До 2014 року основним напрямком для українських трудових мігрантів була Росія. Але захоплення Кремлем Криму і його дії на Донбасі викликали різкий розворот міграційного потоку в бік ЄС, особливо Польщі (рис. 3.2).

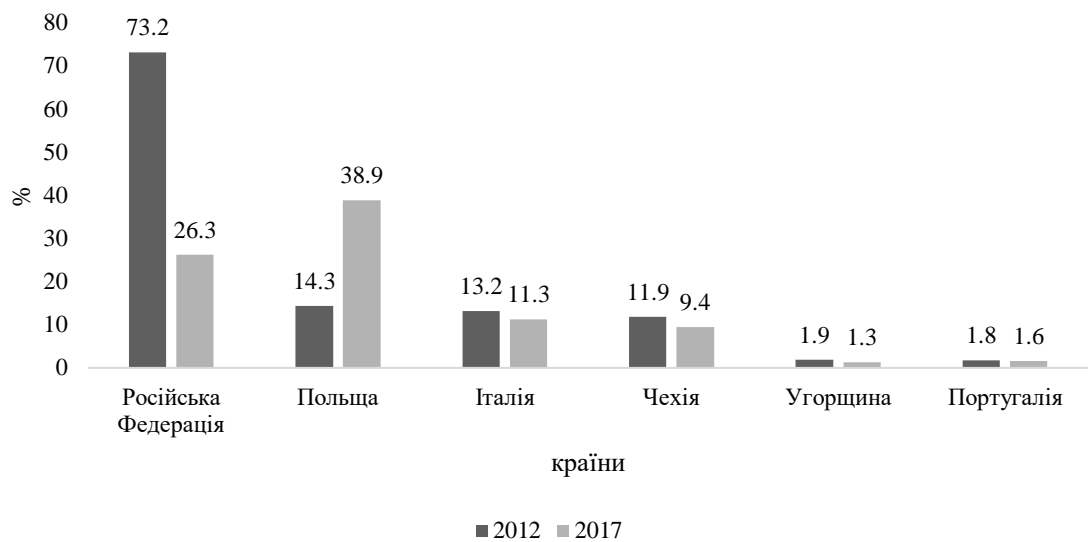

Рис. 3.2. Країни призначення трудових мігрантів з України, %

Примітка. Побудовано автором за: Міграція в Україні: цифри і факти // Міжнародна організація з міграції, 2019. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://iom.org.ua/ua/migraciya-v-ukrayinicyfry-i-fakty-2019>

З 2014-2016 роках число українських трудових мігрантів в ЄС зросла на 42%. У 2019 майже 1 мільйон українців працювали в польському сільськогосподарському секторі [43].

Перетворенню Польщі на основну країну призначення трудових мігрантів з України сприяв введений у Польщі 2008 р. порядок, згідно з яким українці можуть працювати 6 місяців протягом календарного року без оформлення дозволу на працевлаштування, а лише за заявою працедавця, зареєстрованою місцевою владою. За оцінками Національного банку Польщі,

вони забезпечили 11% зростання ВВП країни протягом останніх п'яти років [29].

Більш детальний аналіз характеристик мігрантів виявляє деякі чіткі тенденції (рис. 3.3).

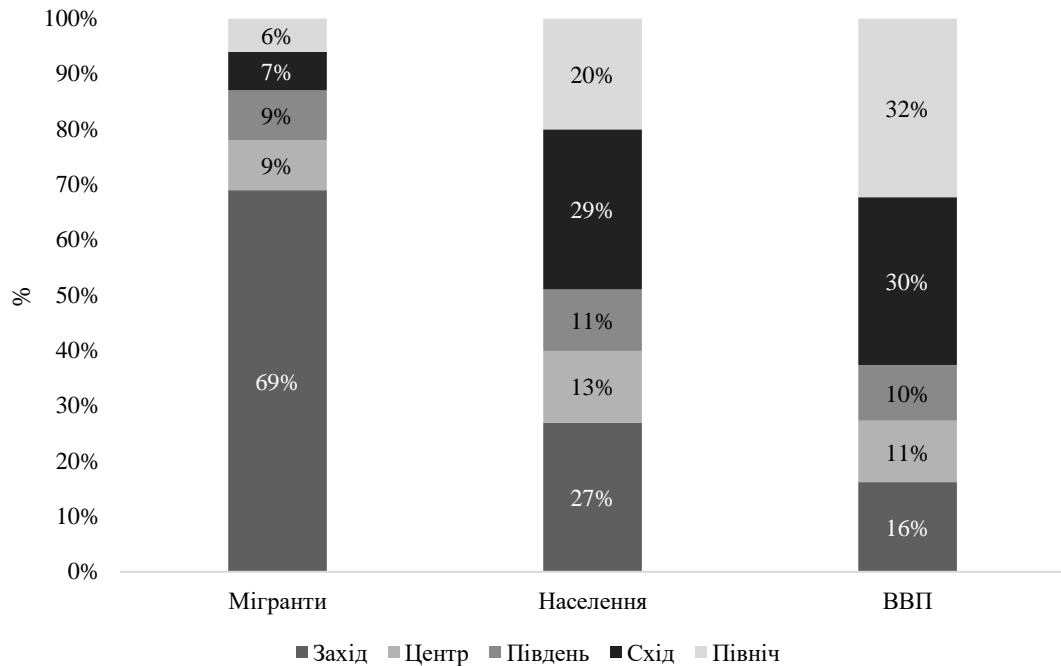

Рис. 3.3. Мігранти, населення та валовий регіональний продукт України за економічними регіонами за 2017 рік

Примітка. Побудовано автором за: Міграція в Україні: цифри і факти // Міжнародна організація з міграції, 2019. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://iom.org.ua/ua/migraciya-v-ukrayinicyfry-i-fakty-2019>

69% трудових мігрантів у міграційному модулі 2017 року обстеження робочої сили були із заходу України, хоча в цьому регіоні проживає лише 27% населення країни. Набагато більша тенденція до міграції в цьому регіоні не є новим явищем. Захід залишається відносно бідним регіоном, виробляючи лише 16% ВВП України.

Кожна з інших частин України (північ, схід, південь, центр) становила від 6 до 9% від загальної кількості мігрантів.

Половина українських мігрантів походить із сільських районів, тоді як частка сільського населення в Україні загалом становить лише 31%. Це означає, що сільське населення відносно надмірно представлене серед мігрантів, що може мати ефект збалансування та зменшити різницю між рівнями сільського та міського рівня безробіття.

70% трудових мігрантів у 2017 році - чоловіки. У країнах працевлаштування єдиним винятком є Італія, де 71% трудових мігрантів - це жінки, які ймовірно, надають послуги з догляду в італійських сім'ях.

Більшість трудових мігрантів має середню освіту - 64% за 2017 рік. Проте частка осіб з вищою і неповною вищою освітою зростає - 33,5% в 2017 р. проти 30,5% в 2012 р.

Що стосується вікового складу, то 41% трудових мігрантів молодші за 35 років порівняно з 34% у загальній чисельності населення. Це ще більше виражено в Польщі, де 47% українських трудових мігрантів молодші за 35 років.

Головні сфери зайнятості мігрантів за кордоном – будівництво, сільське господарство (чоловіки у Росії та Польщі) та домашнє господарство (жінки в Італії). Водночас зростає зайнятість у промисловості.

Найпоширенішою моделлю міграційної поведінки є тимчасова, циркулярна міграція. За даними Держстату, тривалість 57% поїздок на заробітки не перевищує трьох місяців, тоді як лише в 10% мігрантів поїздки тривають більше року. Тривалість перебування особливо коротка в сусідніх країнах України, таких як Польща, Угорщина та Росія [29].

Вплив міграції на Україну багатогранний. Вона посилює загрозу депопуляції, призводить до втрати частини трудового та інтелектуального потенціалу і тим самим може перетворитися на чинник гальмування економічного розвитку. Уже сьогодні спостерігається дефіцит працівників практично за всіма видами діяльності, передусім у будівництві (про це повідомляла половина опитаних будівельних компаній) та промисловості.

Водночас, за підрахунками вчених, за відсутності міграції безробіття в Україні було б на 36,7% вищим [29].

Робота за кордоном є джерелом важливого і виробничого, і життєвого досвіду. Завдяки закордонним заробіткам покращується якість життя домогосподарств мігрантів. Так, хоча в цілому по Україні в 2012–2017 роках відносний показник бідності (менше від 75% медіанних сукупних витрат) збільшився, у західних регіонах, де трудова міграція за кордон найпоширеніша, він скоротився (рис. 3.4).

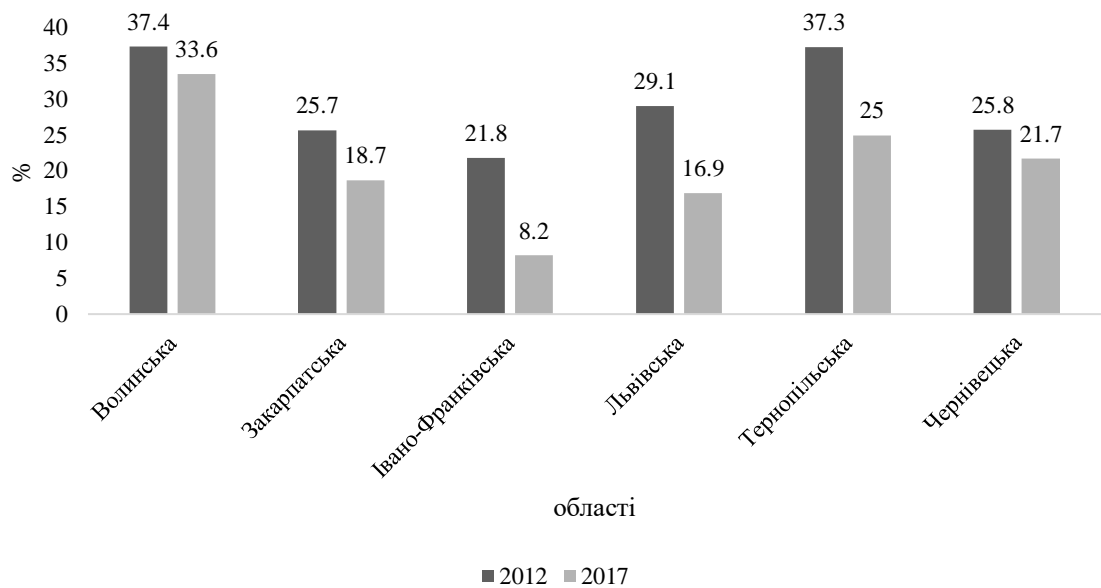

Рис. 3.4. Рівень бідності в західних областях України, визначений за відносним критерієм у 2012 та 2017 роках, %

Примітка. Побудовано автором за: Міграція в Україні: цифри і факти // Міжнародна організація з міграції, 2019. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://iom.org.ua/ua/migraciya-v-ukrayinicyfry-i-fakty-2019>

Збільшення споживчого попиту може сприяти економічному розвитку.

Разом з кількістю трудових мігрантів виросли і грошові перекази в Україну.

Національний банк України (НБУ) оцінює загальний приплив грошових переказів від мігрантів у 2019 році на рівні 11,9 млрд. дол., або 7,7% ВВП (рис. 3.5).

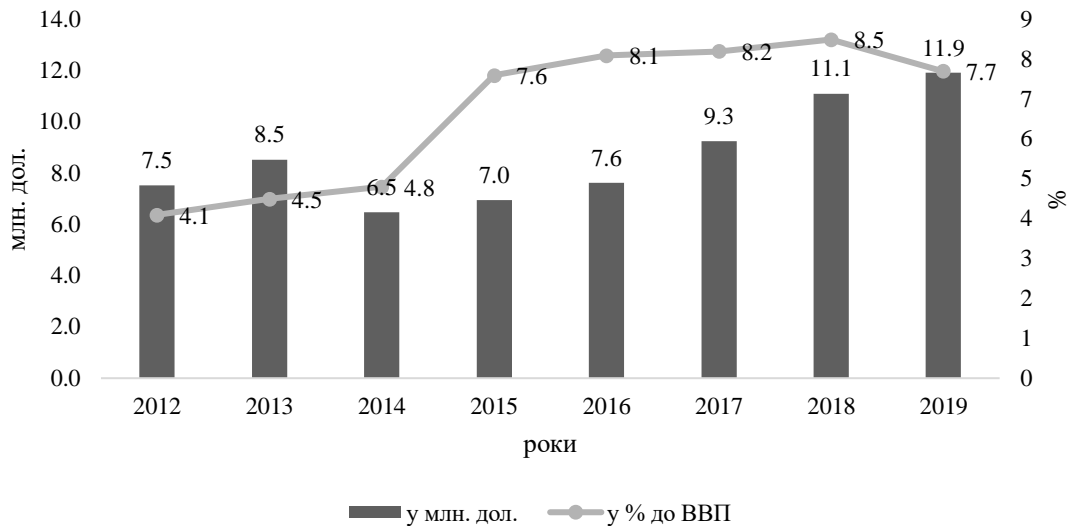

Рис. 3,5. Приватні перекази в Україну в 2012-2019 рр., млн дол. США

Примітка. Побудовано автором за: Міграція в Україні: цифри і факти // Міжнародна організація з міграції, 2019. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://iom.org.ua/ua/migraciya-v-ukrayinicyfry-i-fakty-2019>

Сума грошових переказів у доларах США поступово збільшувалася до 2013 року, зменшилася на чверть у 2014 році (через конфлікт між Україною та Росією, звідки більшість грошових переказів походила на той час), але з тих пір зростає.

Частка грошових переказів у ВВП України різко зросла у 2015 році (коли ВВП України зменшився на третину у перерахунку на долари США) і з тих пір до 2018 року продовжувала зростати, хоча і повільнішими темпами. У 2019 році відбулося скорочення частки грошових переказів у ВВП до 7,7%.

Якщо раніше основною країною походження переказів була Росія, звідки надходила третина всіх переказів, то протягом останніх п'яти років частка Росії скорочувалася і в 2019 р. становила трошки більше 10% (1,3 млрд. дол.). Натомість з Польщі в 2019 р. в Україну надійшло 30,7% всіх переказів (3,7 млрд. дол.). Майже вдвічі зросли у порівнянні з попереднім роком обсяги переказів з Чехії (9,3% всіх переказів, або 1,1 млрд. дол.) (рис. 3.6) (див. дод. Б).

Неформальними каналами, тобто у спосіб передавання готівки чи матеріальних цінностей від одного домогосподарства до іншого, в 2012 р. в

Україну надійшло 13,75% всіх переказів, а в 2018 р. – майже половина – 49,33% (див. дод. А). Це говорить про те, що загальний обсяг грошових переказів, повідомлений центральним банком, може бути занижений, оскільки статистика може не включати неофіційні грошові перекази, отримані з деяких країн.

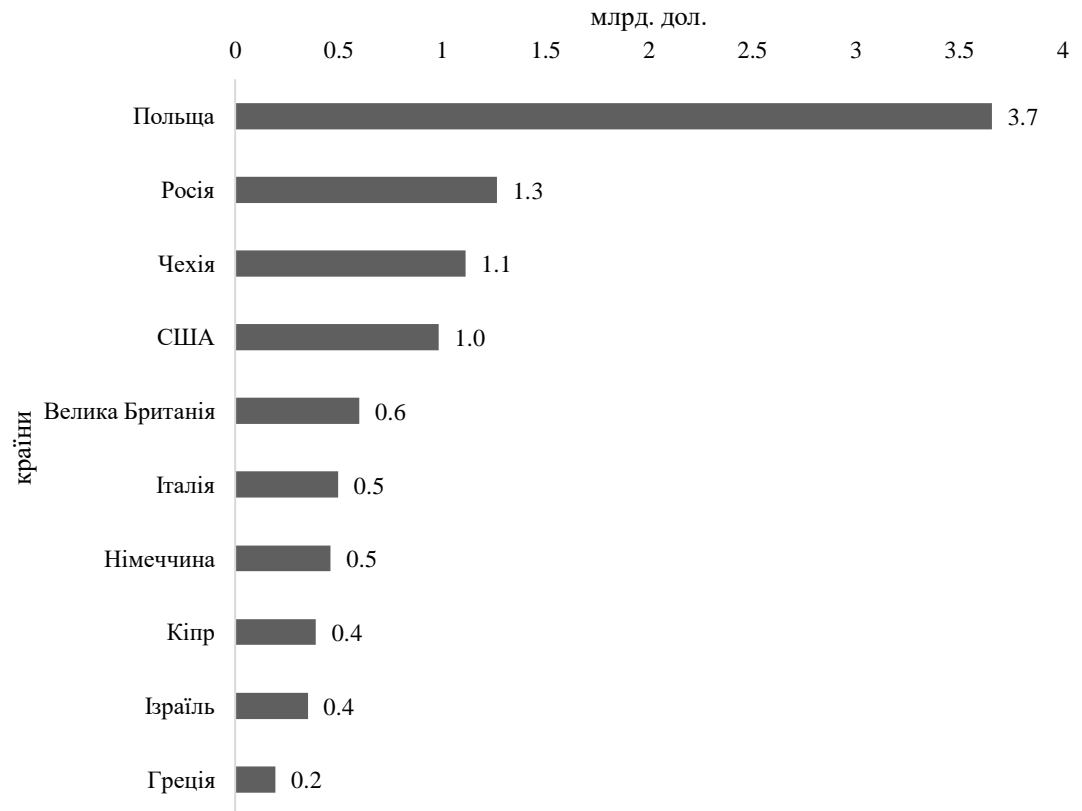

Рис. 3.6. Обсяги приватних грошових переказів в Україну за основними країнами у 2019 році

Примітка. Побудовано автором за: Pieńkowski Jerzy. The Impact of Labour Migration on the Ukrainian Economy // Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020

Грошові перекази, отримані від українців, які працюють за кордоном, є важливим елементом у бюджетах домогосподарств. За даними Держкомстату, у 2019 році наявний дохід домогосподарств був рівноцінним 122,1 млрд. дол. Порівняння цього показника з притоком грошових переказів, оціненим за НБУ (11,9 млрд. дол.) доводить, що в 2019 році грошові перекази

становили близько 10% від доходів домогосподарств. Тобто, грошові перекази мають значний позитивний вплив на бюджети домогосподарств.

Отже, останніх кілька років підряд темпи трудової міграції в Україні продовжують рости. Все більше наших співгромадян шукайте підробку в Польщі та інших країнах. Але є і зворотний процес - трудова імміграція в Україну. Поки це не особливо розвинене явище, але вже через кілька років ситуація може кардинально змінитися. Незважаючи на те що багато українців хочуть попрацювати за кордоном, іноземці теж не проти приїхати до нас на заробітки.

За інформацією Державної прикордонної служби, в 2019 р. в Україні побувало понад 27 млн. іноземців. Найбільше до нас приїхало громадян Молдови - 4,1 млн. осіб, Білорусі - 2,5 млн. осіб, Росії - 1,5 млн. осіб, Польщі - 1 млн. осіб. Також значний потік приїжджих спостерігався з Угорщини - 828 тис. осіб і Румунії - 645 тис. осіб (рис. 3.7).

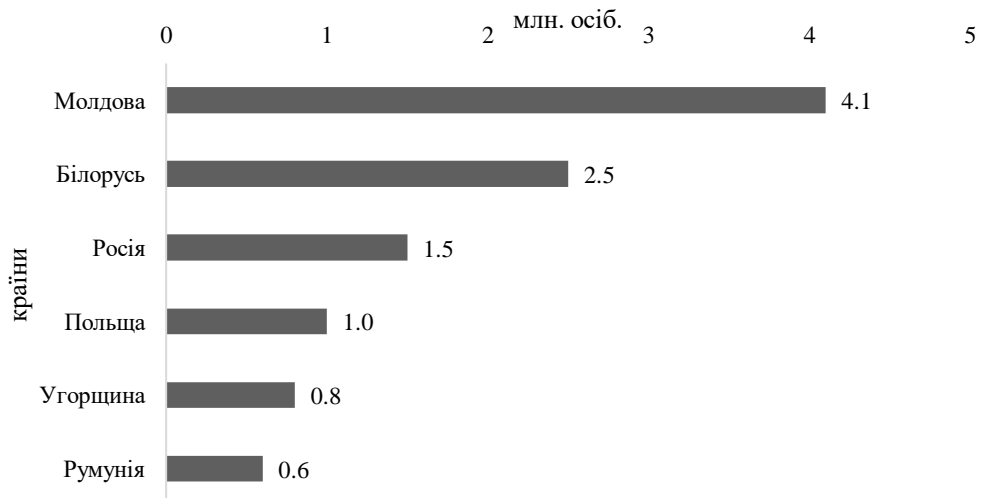

Рис. 3.7. Країни, з яких прибували трудові мігранти в Україну за 2019 рік

Примітка. Побудовано автором за: Ищенко А. Трудовая миграция в Украину: кто к нам едет и зачем стране мигранты / А. Ищенко // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://economics.segodnya.ua/economics/enews/trudovaya-migraciya-v-ukrainu-kto-k-nam-edet-i-zachem-strane-migranty-1217634.html>

Як показав аналіз бази резюме hh.ua, на переїзд в Україну охочіше згодні кандидати-чоловіки: їх резюме складають 72% від всієї бази готових до релокації кандидатів. У віковому розрізі активно проявляють себе дві групи: 18-30 років (41% конкурсна аудиторія) і 31-40 (36% конкурсна аудиторія).

Що стосується галузей, то найбільш цікавими для іноземців виявилися сфери ІТ, маркетингу, продажів і виробництва. 59% респондентів з інших країн зацікавлені в повній зайнятості, 19% - в частковій, 15% - в проектній роботі, 5% в стажуванні, а ще 2% в волонтерство [16].

Але зараз наша країна не надто пристосована для трудових мігрантів, а на законодавчому рівні це питання все ще не обговорювалося.

Зараз, щоб людина з іншої країни могла працювати в Україні, їй потрібно отримати спеціальний дозвіл на працевлаштування для осіб без громадянства, а ось для роботодавців це і зовсім не вигідно. Українське законодавство зобов'язує роботодавців платити іноземцям наступним чином:

- 5 мінімальних зарплат (одна мінімальна зарплата зараз складає 5000 грн, тобто 5 мінімальних зарплат - це 25000 грн.) для тих, хто працює в громадських об'єднаннях, благодійні організації та навчальних закладах;
- 10 мінімальних зарплат (50000 грн) для всіх інших категорій.

Не поширюється це обмеження на представників творчих професій, ІТ-фахівців, високооплачуваних фахівців, випускників ВНЗ, які входять в сотню кращих в світі [16].

Експерти впевнені, що Україна скоро може зіткнутися з проблемою нестачі робочих рук, але нічого дивного в цьому немає. Через це пройшли всі європейські країни. Отже, може виникнути потреба в залученні іноземної робочої сили.

Правда, залучення іноземних робітників завжди стикається з однією проблемою - чи не буде розмиву місцевого населення мігрантами, тому що культура, цінності, релігія можуть кардинально відрізнятись.

Тому, потрібно не тільки залучати трудових мігрантів в Україну, а й робити все можливе, для того, щоб українці поверталися назад.

Отже, як відзначають прикордонники - очевидна тенденція до збільшення потоку іноземців в Україну.

Крім цього збільшилася і кількість нелегальних мігрантів.

Неврегульована міграція актуальна для України у двох вимірах. По-перше, певна частина громадян України, які виїжджають на заробітки за кордон, перебувають там або займаються оплачуваною діяльністю без належних дозволів та документів.

По-друге, територія України використовується для незаконного транзиту до європейських країн [29].

Загострення проблеми підтверджують дані європейських країн щодо громадян України, які є порушниками міграційного законодавства країн перебування (рис. 3.8).

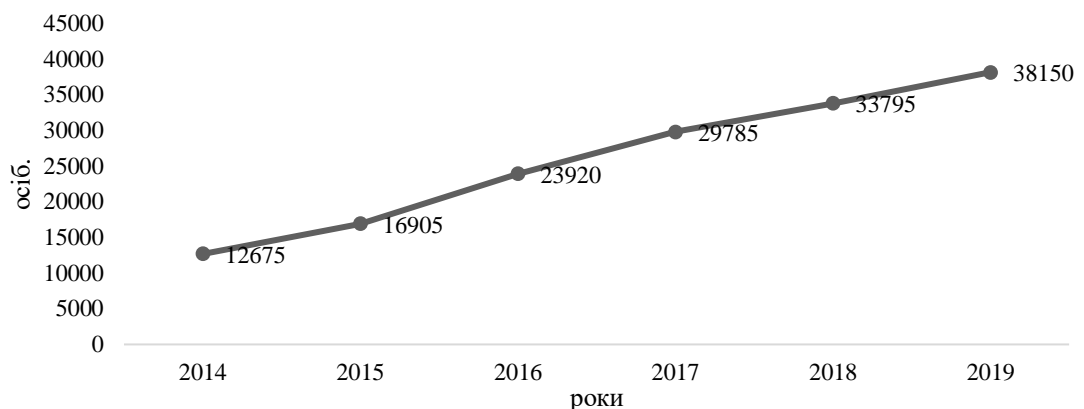

Рис. 3.8. Кількість виявлених на території ЄС громадян України з нерегульованим статусом за 2014-2019 рр.

Примітка. Побудовано автором за: Міграція в Україні: цифри і факти // Міжнародна організація з міграції, 2019. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://iom.org.ua/ua/migraciya-v-ukrayinicyfry-i-fakty-2019>

Актуальною, хоча й контрольованою, залишалася проблема нерегульованої міграції іноземців в та через Україну. У 2019 р. при спробі нелегального перетину державного кордону затримано 1,1 тис. осіб, на

території України виявлено 11,1 тис. мігрантів з нерегульованим статусом, 92% з них – порушники строків перебування (рис. 3.9 і 3.10).

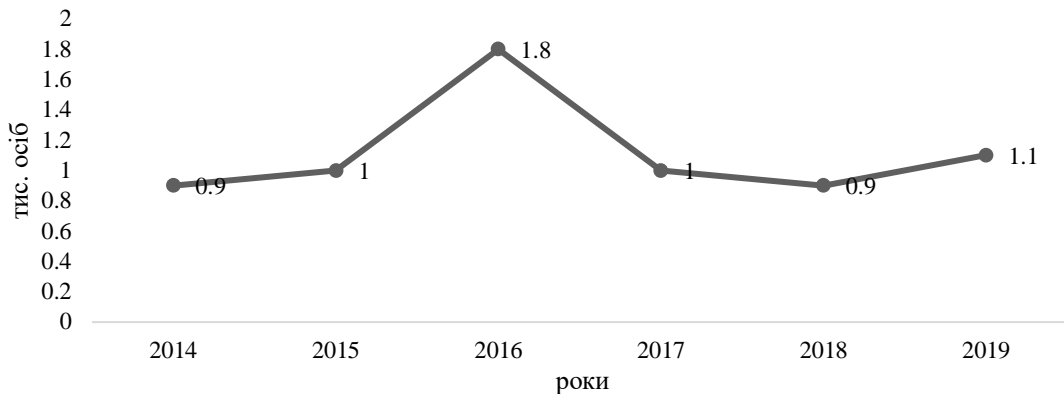

Рис. 3.9. Кількість мігрантів з нерегульованим статусом, затриманих за незаконний перетин державного кордону України за 2014-2019 рр.

Примітка. Побудовано автором за: Міграція в Україні: цифри і факти // Міжнародна організація з міграції, 2019. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://iom.org.ua/ua/migraciya-v-ukrayinicyfry-i-fakty-2019>

У той же час загальна тенденція залишається незмінною: Україна для незаконних мігрантів залишається транзитною країною. Але з ростом добробуту в Україні ситуація буде змінюватися, і нелегальні мігранти все більше будуть залишатися в Україні [16].

У сучасних реаліях необхідно зупинитися й на впливі на міжнародні міграційні потоки пандемія COVID-19, яка зачепила практично всі сфери суспільного життя і спричинила, за висновками МВФ, Світового банку та багатьох видатних економістів, найсильнішу рецесію з часів Другої світової війни, позначилась і на міграційних процесах. Річ не в тому, що карантин практично зупинив міграційні потоки, - це тимчасове явище. Глобалізація створила умови для вільного переміщення робочої сили між країнами та континентами, й закриті через карантин кордони неминуче будуть відкриватися. Цього потребуватиме економіка, і цього ж вимагатиме суспільство. Низка європейських держав уже запрошують іноземців на сезонні роботи з організацією за необхідності їх перевезень.

Та й масштаби повернення українців з-за кордону виявилися не такими катастрофічними, як очкувалося: обсяги грошових переказів від трудових мігрантів в Україні за 9 місяців 2020 року зменшились тільки на 2,5% проти аналогічного періоду 2019 року [21].

За даними Всеукраїнської асоціації компаній з міжнародного працевлаштування, за період карантину в Україну повернулися близько 500 тис. мігрантів, переважно тих, хто мав короткострокові контракти. Довгострокові мігранти, чимало яких мають дозволи на постійне проживання, а інколи й громадянство країн-реципієнтів, частіше залишалися за кордоном. Питання в іншому: чи зміниться (у той або інший бік) масове прагнення українців виїжджати на заробітки, і чи може українська влада якось вплинути на цей процес? Відповідь на перше запитання пов'язане з перспективами відновлення економіки в Європі та світі загалом і тамтешнього попиту на робочу силу з інших країн. Безперечно, якщо рецесія у світі, зокрема в Європі, триватиме довго (у тому числі через другу-третю хвили захворювань), і попит на робочу силу не відновиться в повному обсязі, зростання масштабів зовнішньої міграції з України не буде. Але такий сценарій розвитку видається найменш імовірним, у тому числі й з огляду на власне українські економічні перспективи [21].

Масова робота українців за кордоном, безумовно, має позитивні наслідки: це надходження валюти, підвищення рівня життя численних груп населення і цілих територій, зниження напруги на ринку праці, засвоєння ринкової свідомості, цінностей і норм демократичного суспільства тощо. За даними НБУ, в 2019 році обсяг приватних переказів з-за кордону становив майже 12 млрд дол., а за 9 місяців 2020 року до України надійшло близько 8,5 млрд. дол. Певна річ, значною мірою саме ці кошти дали змогу чималій частині населення, зокрема західних областей (а найбільше від карантину втратила економіка туристичних регіонів), пережити економічні негаразди. Приватні грошові перекази в Україну стабільно перевищують 10% ВВП і втричі - прямі іноземні інвестиції. Але масовий від'їзд людей віком до 40

років посилює депопуляцію, загострює проблеми старіння і, відповідно, пенсійного забезпечення, створює проблеми економічного розвитку, викликані нестачею кваліфікованих працівників (нині в Україні поряд із масштабним безробіттям на рівні приблизно 2 млн осіб фіксується незадоволений попит на робочу силу, що стоїть на заваді розвитку багатьох підприємств).

Отже, результати оцінки впливу міжнародної трудової міграції на економіку України виявили наступне.

Кількість українських робітників, які зараз проживають за кордоном, оцінюється в межах 3,2 млн. осіб. Після збройного конфлікту 2014 року на сході України основні країни призначення змінились, і більшість мігрантів зараз прямують до країн ЄС, особливо до Польщі, замість Росії.

Більшість трудових мігрантів - із заходу України.

70% трудових мігрантів – це чоловіки, більшість з яких має середню освіту.

Що стосується вікового складу, то 41% трудових мігрантів молодші за 35 років.

Головні сфери зайнятості мігрантів за кордоном – будівництво, сільське господарство (чоловіки у Росії та Польщі) та домашнє господарство (жінки в Італії). Водночас зростає зайнятість у промисловості.

Найпоширенішою моделлю міграційної поведінки є тимчасова, циркулярна міграція.

Разом з кількістю трудових мігрантів вирости і грошові перекази в Україну – у 2019 році на рівні 11,9 млрд. дол., або 7,7% ВВП. Найбільше переказів в Україну у 2019 році надійшло з Польщі - 30,7%. Грошові перекази, отримані від українців, які працюють за кордоном, є важливим елементом у бюджетах домогосподарств, мають на них значний позитивний вплив.

Нещодавній спалах коронавірусу, безумовно, зменшить кількість тимчасових трудових мігрантів з України у 2020 році та приплив грошових переказів, але оцінювати його масштаби ще зарано.

Незважаючи на те що багато українців хочуть попрацювати за кордоном, іноземці теж не проти приїхати до нас на заробітки. В 2019 році в Україні побувало понад 27 млн. іноземців. Найбільше до нас приїхало громадян Молдови, Білорусі, Росії, Польщі, Угорщини та Румунії.

Але зараз наша країна не надто пристосована для трудових мігрантів, а на законодавчому рівні це питання все ще не обговорювалося.

Експерти впевнені, що Україна скоро може зіткнутися з проблемою нестачі робочих рук, а отже, може виникнути потреба в залученні іноземної робочої сили.

Правда, залучення іноземних робітників завжди стикається з однією проблемою - чи не буде розмиву місцевого населення мігрантами, тому що культура, цінності, релігія можуть кардинально відрізнятись.

Тому, потрібно не тільки залучати трудових мігрантів в Україну, а й робити все можливе, для того, щоб українці поверталися назад.

Актуальною залишається проблема нерегульованої міграції іноземців в та через Україну - загальна тенденція залишається незмінною: Україна для незаконних мігрантів залишається транзитною країною.

Взагалі ж, масова робота українців за кордоном, безумовно, має позитивні наслідки: це надходження валюти, підвищення рівня життя численних груп населення і цілих територій, зниження напруги на ринку праці.

Але масовий відїзд людей віком до 40 років посилює депопуляцію, загострює проблеми старіння і, відповідно, пенсійного забезпечення, створює проблеми економічного розвитку, викликані нестачею кваліфікованих працівників.

Отже, необхідно намагатися одночасно розширювати для українців можливості легального працевлаштування за кордоном, заохочувати їх

працювати в Україні, підтримувати якомога ширші контакти з тими, хто перебуває в інших країнах, і переконувати їх у доцільності повернення.

3.2 Пріоритети соціального регулювання міжнародної трудової міграції в Україні в умовах пандемії COVID-19

Пандемія COVID-19 мала значний вплив на стан міжнародних мігрантів, особливо трудових. До цього ні пташиний грип 1997 року, ні атипова пневмонія 2002 року, ні свинячий грип 2009-го, ні Ебола 2014 го не приводили до вимушеної самоізоляції світового населення і масового закриття кордонів. На сучасному етапі розвитку світової економіки в умовах посилення конфліктності, закриття кордонів, активізації торгового протекціонізму і невизначеності формується нового світового порядку прогнози прихильників глобалізації та інтеграції про скорочення значення державних кордонів і держави як основного суб'єкта міжнародних відносин вже не здаються настільки очевидними.

Особливо відчутно COVID-19 вплинув на стан міжнародного ринку праці та міжнародну трудову міграцію.

По-перше, тому, що в цій сфері задіяні не стільки матеріальні ресурси, товари і послуги, скільки трудові ресурси - живі люди і їх сім'ї. Втрата робочого місця здатна підірвати фізичне і психічне здоров'я людини, загрожує втратою кваліфікації, голодом, бідністю і злиднями, нездатністю народити і забезпечити потомство, отримати гідну освіту і дати її своїм дітям.

По-друге, тому, що в світі до пандемії COVID-19 спостерігався бум міграційних процесів.

По-третє, тому, що для країн-реципієнтів приплив трудових мігрантів є найважливішим фактором економічного зростання, а для країн-донорів експорт трудових ресурсів як джерело валютних доходів набагато більш значущий, ніж експорт матеріальних благ.

До кризи грошові перекази мігрантів становили понад 10% ВВП в 30 країнах-донорах і більше 5% ВВП в ще 27 країнах-донорах. Близько 75% всіх грошових переказів мігрантів приймали країни, що розвиваються. Для них це істотне джерело валютних надходжень і зростання економічної активності.

Безробіття мігрантів і позбавлення країн-донорів їх міграційних доходів здійснює украй негативний вплив на економічну активність.

По-перше, пандемія сприяла скороченню або повному припиненню транскордонних переміщень мігрантів, в тому числі трудових. Серед 15 країн, які найбільше постраждали від COVID-19, принаймні, десять (США, Іспанія, Італія, Німеччина, Франція, Великобританія, Бельгія, Нідерланди, Канада і Швейцарія), які економічно сильно залежали від залучення трудових мігрантів.

По-друге, пандемія викликала проблеми в економіці, порушила ланцюжки створення вартості, що негативно позначилося на міжнародному ринку праці: викликало падіння попиту і зростання рівня конкуренції. На це наклалися зміни цін на нафту, зростання торгового протекціонізму, стихійні лиха (посуха, нашествия комах і ін.). Навіть під час глобальної фінансово-економічної кризи 2008 - 2009 років зростання безробіття був нижчим (22 млн. осіб.) В порівнянні з тим, що прогнозується в 2019 - 2020 роки (25 млн. осіб.). Багато мігрантів зіткнулися з порушенням своїх трудових прав, невивплатою зарплати, відпускних, незаконним звільненням, погіршенням умов праці, що сприяє зростанню рівня експлуатації, тіньової міграції та корупції. Мігранти стали першочерговими безробітними.

По-третє, трудові мігранти, які приїхали працювати в економічно розвинені країни, зіткнулися з наступними проблемами:

- посилення антимігрантських настроїв, соціальної тривожності, недовіри, нетерпимості по відношенню до мігрантів;
- ризик прострочення візи і нездатність зберегти легальний статус, примусове видворення і депортація після закінчення візи, неможливість повернення на батьківщину, в сім'ю через закриті кордони чи брак коштів;

- обмежений доступ до послуг охорони здоров'я, соціальних гарантій, страхування та захисту, оперативної інформації, а це зростання захворюваності і втрата людських життів;
- погані умови життя (житло, продовольство, вода, санітарія, їжа), що не дозволяють самоізолюватись, втрата житла, бездомність;
- посилення нерівності в рівні доходів, зростання голоду і злиднів і ускладнення досягнення інших цілей в галузі сталого розвитку (продовольча безпека, здоров'я і ін.);
- криміналізація, зростання злочинності через відсутність коштів для існування, і це в умовах нерівності в доступі до правосуддя, переповненості і підвищеного ризику поширення інфекції в місцях утримання під вартою [21].

Поступове відновлення ситуації на міжнародному ринку праці буде пов'язане з введенням коридорів мобільності з карантинними вимогами, поступовим зняттям обмежень на транскордонні переміщення людей і посткризовим відновленням попиту на товари і послуги, яке викличе і зростання попиту на закордонні трудові ресурси. Однак при наявності системних проблем у світовій економіці це відбудеться не так скоро, а умови зайнятості міжнародних мігрантів залишатимуться несприятливими.

Мільйони трудових мігрантів, які опинилися в ізоляції в країнах перебування, втратили роботу і зараз готуються до повернення в свої країни, які і так стикаються з економічними труднощами і зростанням безробіття.

Більшість країн походження трудових мігрантів не мають достатніх ресурсів, щоб прийняти таку кількість репатріантів, і часто не мають ні ефективної стратегії регулювання трудової міграції, ні системи, яка дозволила б без проблем реінтегрувати громадян, які повертаються, в тому числі забезпечити розвиток і визнання їх професійних навичок.

Проте урядам країн-донорів трудових мігрантів необхідно бути готовим до повернення мільйонів трудових мігрантів, яким доведеться повернутися додому або примусово, або з власної волі, оскільки знайти роботу за кордоном вони більше не зможуть.

Якщо трудових мігрантів репатріювати в короткі терміни, не забезпечивши їм соціального захисту і підтримки в плані реінтеграції на національних ринках праці, це може мати серйозні соціально-економічні наслідки.

Дослідження показують, що мігранти, які повертаються додому, мають професійні навички і здібності, які можуть стати в нагоді їх рідним країнам у відновленні національної економіки після пандемії. Однак розкрити цей потенціал можна тільки за умови організації впорядкованого повернення та реінтеграції, заснованої на дотриманні прав, доступу до соціального захисту та належного визнання професійної кваліфікації. Це може сприяти впровадженню ефективної системи працевлаштування відповідно до кваліфікації працівників, а значить, і зростанню продуктивності в різних галузях економіки.

Крім того, багато трудових мігрантів повертаються на батьківщину, маючи певні знання і капітал, що дозволяють їм відкривати власні підприємства, що може благотворно позначитися на зайнятості в країні.

Допомога в реінтеграції мігрантам, які повертаються додому, дозволить також знизити напруженість в їх країнах, де деякі групи населення можуть відчувати побоювання, що мігранти привезуть з собою інфекцію або віднімуть у них роботу.

Отже, необхідно намагатися одночасно розширювати для українців можливості легального працевлаштування за кордоном, заохочувати їх працювати в Україні, підтримувати якомога ширші контакти з тими, хто перебуває в інших країнах, і переконувати їх у доцільності повернення.

Наразі більшість мігрантів не визначилися. З одного боку, вони тимчасово відрізані від закордонних заробітків, з іншого - їх не цікавлять українські вакансії. Певним виходом може стати організація й залучення мігрантів до тимчасових робіт на період їх перебування в Україні. У стислі терміни необхідно допомогти відновитися мікро- і малому бізнесу, запропонувати громадські роботи як тимчасовий вихід із масового

безробіття, через механізми концесії, публічно-приватного партнерства, державні закупівлі створити робочі місця в галузях, які дають значний мультиплікативний ефект (зокрема в будівництві). З огляду на ризик подальшого збільшення бюджетних видатків, можливо, в т.зв. бюджетній сфері доцільно створювати не постійні, а тимчасові робочі місця. Але всі вони не будуть високооплачувані, зокрема в умовах значного безробіття, і не стануть альтернативою робочим місцям, доступним за кордоном; отже, їх створення матиме, радше, короткочасний, ніж тривалий ефект.

Ефективна недеklarативна підтримка мікро- і малого бізнесу потребує залучення його представників до формування політики, у т.ч. виходу з карантину, своєчасного й повного інформування підприємців про прийняті рішення. При цьому не може бути й мови про скасування сплати ЄСВ за найманих працівників (ці кошти не є власністю ані держави, ані роботодавця), дуже обережно слід підходити і до зниження ПДФО (це підриває спроможність територіальних громад). Натомість приваблюють встановлення пільг щодо кредитування, спрощення доступу до ринків, консультації та допомога правового і бухгалтерського характеру. Варто запровадити легалізацію мікробізнесу, зокрема з допомогою своєрідного «нульового варіанта»: максимальне спрощення реєстрації, заборона контролю, сплата необтяжливого річного внеску до місцевого бюджету і гарантована державна підтримка на випадок форс-мажору, як, скажімо, COVID-19. Безумовно, корисним буде впровадження програм, поширених у ЄС, але з обов'язковою попередньою експертизою щодо ризиків тінізації. Створення власної справи може стати реальною альтернативою трудовій міграції.

Допомога в легальному працевлаштуванні за кордоном не лише переконає мігрантів у лояльному ставленні до них держави, а й сприятиме встановленню тісніших контактів із ними під час роботи в інших країнах, захисту їхніх прав за кордоном і швидшому досягненню поставлених ними цілей, пов'язаних, зокрема, з нагромадженням активів, що в низці випадків

заохочуватиме повернення. Важливим є укладення угод про пенсійне забезпечення з країнами, в яких працюють українські мігранти. Вкрай необхідно підтвердити на високому рівні принципову неприпустимість оподаткування переказів, що є трансферами в межах родини, і звільнити нарешті від митних зборів ввезені мігрантами засоби виробництва для розвитку власного бізнесу.

Після тривалого перебування за кордоном мігранти неминуче зіштовхуються з різними проблемами й потребують допомоги в оформленні зароблених за кордоном пенсій, працевлаштуванні, відновленні та визнанні документів, підтвердженні результатів неформального професійного навчання, інколи психологічної адаптації тощо. Ті, хто нагромадив серйозні кошти, в умовах вимушеного повернення можуть задуматися над владанням їх у власну справу в Україні, але це потребує адекватних дій влади, зокрема кредитної та консультаційної підтримки. Ефективна допомога стане для когось стимулом повернутися, а її відсутність, навпаки, переконає тих, хто вагається, назавжди залишатися за кордоном.

Зрозуміло, що, попри всі зусилля, частина мігрантів не повернеться в Україну. З ними потрібно налагоджувати системні контакти, допомагати зберегти відчуття української належності. Ефективна співпраця з діаспорою сприятиме покращенню іміджу й посиленню впливовості України у світі. Це підтверджує приклад інших країн: стратегічне партнерство США з Ізраїлем не в останню чергу є результатом лобістської діяльності єврейської діаспори у США; масштабна міграція китайців до країн Південно-Східної Азії викликала посилення впливу Китаю в цьому регіоні; програма Polonia, що діяла ще за часів Польської Народної Республіки, пришвидшила інтеграцію сучасної Польщі.

Наразі чи не єдиним успішним прикладом української співпраці з діаспорою є функціонування з 2007 року Міжнародної української школи. Цей державний навчальний заклад забезпечує освіту українських дітей, батьки яких тимчасово чи постійно перебувають за кордоном. Наразі 3,3

тисячі дітей у 78 країнах навчаються (а згодом отримують державні сертифікати України про освіту) у приватних та суботніх українських школах, а також дистанційно й екстернатно. Це забезпечує важливі передумови для реінтеграції дітей мігрантів, які повертаються, а у випадку неповернення підтримує українську ідентичність.

Важливий напрям дій - впровадження спільно з урядами країн перебування наших мігрантів програм циркулярної міграції. Це вигідно обом сторонам, тому Україна має реальні можливості домовитися про залучення країн ЄС до фінансування таких програм. Прикладом є міграції сезонних працівників з України на основі міжурядових домовленостей [21].

Дуже важливо подолати в українському суспільстві негативні стереотипи щодо міграції. З допомогою освітніх і комунікативних засобів потрібно наполегливо роз'яснювати, що міграція - це не проблема, котра потребує розв'язання, а реальність, із якою належить рахуватися і яку необхідно облаштовувати.

При правильній постановці справи повернення трудових мігрантів може стати одним з ресурсів для відновлення економіки. Такі мігранти привозять додому нові професійні навички і вміння, а іноді і капітал, і можуть допомогти своїм країнам відновити все на більш високому рівні, ніж раніше.

Отже, пандемія COVID-19 зачепила практично всі сфери суспільного життя і особливо відчутно вплинула на стан міжнародного ринку праці та міжнародну трудову міграцію.

В умовах COVID-19 необхідно намагатися одночасно розширювати для українців можливості легального працевлаштування за кордоном, заохочувати їх працювати в Україні, підтримувати якомога ширші контакти з тими, хто перебуває в інших країнах, і переконувати їх у доцільності повернення.

При правильній постановці справи повернення трудових мігрантів може стати одним з ресурсів для відновлення економіки. Такі мігранти

привозять додому нові професійні навички і вміння, а іноді і капітал, і можуть допомогти своїм країнам відновити все на більш високому рівні, ніж раніше.

Висновки до розділу 3

Результати оцінки впливу міжнародної трудової міграції на економіку України виявили наступне.

Кількість українських робітників, які зараз проживають за кордоном, оцінюється в межах 3,2 млн. осіб. Після збройного конфлікту 2014 року на сході України основні країни призначення змінились, і більшість мігрантів зараз прямують до країн ЄС, особливо до Польщі, замість Росії.

Більшість трудових мігрантів - із заходу України.

70% трудових мігрантів – це чоловіки, більшість з яких має середню освіту.

Що стосується вікового складу, то 41% трудових мігрантів молодші за 35 років.

Головні сфери зайнятості мігрантів за кордоном – будівництво, сільське господарство (чоловіки у Росії та Польщі) та домашнє господарство (жінки в Італії). Водночас зростає зайнятість у промисловості.

Найпоширенішою моделлю міграційної поведінки є тимчасова, циркулярна міграція.

Разом з кількістю трудових мігрантів вирости і грошові перекази в Україну – у 2019 році на рівні 11,9 млрд. дол., або 7,7% ВВП. Найбільше переказів в Україну у 2019 році надійшло з Польщі - 30,7%. Грошові перекази, отримані від українців, які працюють за кордоном, є важливим елементом у бюджетах домогосподарств, мають на них значний позитивний вплив.

Нещодавній спалах коронавірусу, безумовно, зменшить кількість тимчасових трудових мігрантів з України у 2020 році та приплив грошових переказів, але оцінювати його масштаби ще зарано.

Незважаючи на те що багато українців хочуть попрацювати за кордоном, іноземці теж не проти приїхати до нас на заробітки. В 2019 році в Україні побувало понад 27 млн. іноземців. Найбільше до нас приїхало громадян Молдови, Білорусі, Росії, Польщі, Угорщини та Румунії.

Але зараз наша країна не надто пристосована для трудових мігрантів, а на законодавчому рівні це питання все ще не обговорювалося.

Експерти впевнені, що Україна скоро може зіткнутися з проблемою нестачі робочих рук, а отже, може виникнути потреба в залученні іноземної робочої сили.

Правда, залучення іноземних робітників завжди стикається з однією проблемою - чи не буде розмиву місцевого населення мігрантами, тому що культура, цінності, релігія можуть кардинально відрізнятись.

Тому, потрібно не тільки залучати трудових мігрантів в Україну, а й робити все можливе, для того, щоб українці поверталися назад.

Актуальною залишається проблема неврегульованої міграції іноземців в та через Україну - загальна тенденція залишається незмінною: Україна для незаконних мігрантів залишається транзитною країною.

Взагалі ж, масова робота українців за кордоном, безумовно, має позитивні наслідки: це надходження валюти, підвищення рівня життя численних груп населення і цілих територій, зниження напруги на ринку праці.

Але масовий відїзд людей віком до 40 років посилює депопуляцію, загострює проблеми старіння і, відповідно, пенсійного забезпечення, створює проблеми економічного розвитку, викликані нестачею кваліфікованих працівників.

ВИСНОВКИ

Міжнародну трудову міграцію можна поділяти на складові за різними ознаками: ступенем законності - незаконна (нелегальна) і законна (легальна); тривалістю – тимчасова і постійна; напрямком: із країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою до розвинутих країн світу, із розвинутих країн до країн, що розвиваються, міграція у межах розвинутих країн світу, міграція у межах країн, що розвиваються, міграційні потоки у межах країн постсоціалістичного табору; географією переміщення – внутрішньоконтинентальна і міжконтинентальна); формою трудової угоди (або чисельністю мігрантів) – індивідуальна та колективна; за рівнем інтелектуального капіталу - міграція низькокваліфікованої чи висококваліфікованої робочої сили; статусом в приймаючій країні - асиміляційна і неасиміляційна; за способом організації – організована і неорганізована.

З точки зору впливу на економіки країн – реципієнтів і донорів робочої сили важливими ознаками є правовий статус міграції, чисельність мігрантів і рівень інтелектуального капіталу, який виноситься чи привноситься в економіку трудовими мігрантами.

Міжнародна трудова міграція здійснюється під впливом неекономічних і економічних причин. До першої групи включаються політико-правові, військові, релігійні, національні, етнічні (з'єднання сімей і переїзд на історичну батьківщину), екологічні, освітньо-культурні, психологічні інші соціальні чинники. До економічних факторів слід віднести насамперед наявність країн із різним рівнем соціально-економічного розвитку, що викликає переміщення робочої сили з бідних країн до країн з високим рівнем життя; стан національного ринку праці й тенденції його розвитку; структурну перебудову економіки, яка супроводжується зростанням потреб у робітниках високої кваліфікації, з одного боку, та наявністю структурного безробіття, з

іншого; зростання масштабів міграції капіталу, функціонування ТНК, спільних підприємств тощо.

Визначальними детермінантами в процесі прийняття рішення про міграцію є економічні чинники, які діють у взаємозв'язку та взаємозалежності з іншими факторами.

Міжнародна трудова міграція має як позитивні, так і негативні сторони, крім того, «плюси» і «мінуси» будуть різними для країни-реципієнта і для країни-донора.

Трудова міграція позитивно впливає на багато аспекти економіки країни-реципієнта, пом'якшуючи проблеми зайнятості і створюючи додаткові робочі місця, підвищуючи продуктивність і ефективність праці. У свою чергу через відтік трудових ресурсів країна-імпортер зіткнеться з погіршенням демографічної ситуації, дефіцитом професійної робочої сили і зростанням інфляції. Однак зниження безробіття та інвестування коштів в господарство країни-донора сприятимуть поліпшенню економічних показників і формуванню середнього класу. «Примирити» настільки неоднозначні наслідки трудової міграції може конвергенція, яка спостерігається в рівнях оплати праці в країнах-донорах і країнах-реципієнтах. Подібне зближення рівнів заробітної плати згладжує і гармонізує «плюси» і «мінуси» трудової міграції, поступово вирівнюючи економічний розвиток країн.

В даний час за даними МОП в світі налічується більше 258 млн. мігрантів, 164 млн. з яких – це трудові мігранти, серед них - частка чоловіків вище, ніж частка жінок, незважаючи на те, що за останні десятиліття частка жінок в міграційному потоці постійно зростає.

Аналіз структури трудящих-мігрантів за віковими групами показав, що 86,5% трудящих мігрантів перебувають у найбільш працездатному віці від 25 до 64 років, що свідчить про те, що деякі країни походження втрачають найбільш продуктивний сегмент своєї робочої сили, що може негативно позначитися на їх економічному зростанні.

Метод угруповання країн чітко свідчить про концентрацію переважної більшості трудових мігрантів в країнах з високим рівнем доходів. Один з шести зайнятих в країнах з високим рівнем доходів - це мігрант.

На два великих субрегіони: Північна Америка і Північна, Південна і Західна Європи, - в сукупності припадає близько половини (46,9%) трудових мігрантів. Наступним важливим субрегіоном є Арабські країни, які акумулюють більше однієї десятої частини всіх трудових мігрантів в світі. Також потрібно відзначити, що в цих країнах показник частки трудових мігрантів серед усіх зайнятих в економіці є найвищим (40,8%).

Основні сфери діяльності мігрантів: сільське господарство, промисловість, включаючи виробництво і будівництво, і сфера послуг.

Проведена оцінка зовнішніх ефектів впливу міжнародної трудової міграції на економіки країн – донорів робочої сили надає можливість дійти висновку щодо позитивності такого впливу. Позитивні зовнішні ефекти, зокрема надходження грошових переказів трудових мігрантів для низки країн досягають 20% і більше ВВП і відіграють важливу роль у розвитку внутрішніх ринків, позитивно впливають на платіжний баланс і добробут населення.

Дослідження ефектів міжнародної трудової міграції в економіках країн – реципієнтів робочої сили виявило її суперечливий вплив. Позитивний зовнішній ефект – забезпечення зростання кадрового потенціалу (для Італії, Російській Федерації трудова міграція забезпечує його приріст на 100%, велика частка міграції у зростанні робочої сили у більшості розвинутих країн) може водночас викликати зростання безробіття, якщо іноземні робітники не спрямовуються вибірково в сектори з дефіцитом робочої сили. До негативних зовнішніх економічних ефектів відносять відплив фінансових ресурсів у формі грошових переказів мігрантів (у деяких країнах сягає до 20% ВВП), а також – додаткові бюджетні витрати, пов'язані з нелегальними мігрантами. А отже, ефективність розвитку міжнародної трудової міграції у країнах–реципієнтах робочої сили залежатиме від наявності в політиці урядів

цих країн механізмів зменшення нелегальної міграції та вибіркового спрямування міграційних потоків до секторів і регіонів із дефіцитом робочої сили.

Результати оцінки впливу міжнародної трудової міграції на економіку України виявили наступне.

Кількість українських робітників, які зараз проживають за кордоном, оцінюється в межах 3,2 млн. осіб. Після збройного конфлікту 2014 року на сході України основні країни призначення змінились, і більшість мігрантів зараз прямують до країн ЄС, особливо до Польщі, замість Росії.

Більшість трудових мігрантів - із заходу України. 70% трудових мігрантів – це чоловіки, більшість з яких має середню освіту. Що стосується вікового складу, то 41% трудових мігрантів молодші за 35 років.

Головні сфери зайнятості мігрантів за кордоном – будівництво, сільське господарство та домашнє господарство. Водночас зростає зайнятість у промисловості.

Найпоширенішою моделлю міграційної поведінки є тимчасова, циркулярна міграція.

Разом з кількістю трудових мігрантів вирости і грошові перекази в Україну – у 2019 році на рівні 11,9 млрд. дол., або 7,7% ВВП. Найбільше переказів в Україну у 2019 році надійшло з Польщі - 30,7%. Грошові перекази, отримані від українців, які працюють за кордоном, є важливим елементом у бюджетах домогосподарств, мають на них значний позитивний вплив.

Незважаючи на те що багато українців хочуть попрацювати за кордоном, іноземці теж не проти приїхати до нас на заробітки. В 2019 році в Україні побувало понад 27 млн. іноземців. Найбільше до нас приїхало громадян Молдови, Білорусі, Росії, Польщі, Угорщини та Румунії.

Але зараз наша країна не надто пристосована для трудових мігрантів, а на законодавчому рівні це питання все ще не обговорювалося.

Експерти впевнені, що Україна скоро може зіткнутися з проблемою нестачі робочих рук, а отже, може виникнути потреба в залученні іноземної робочої сили.

Правда, залучення іноземних робітників завжди стикається з однією проблемою - чи не буде розмиву місцевого населення мігрантами, тому що культура, цінності, релігія можуть кардинально відрізнятись.

Тому, потрібно не тільки залучати трудових мігрантів в Україну, а й робити все можливе, для того, щоб українці поверталися назад.

Актуальною залишається проблема неврегульованої міграції іноземців в та через Україну - загальна тенденція залишається незмінною: Україна для незаконних мігрантів залишається транзитною країною.

Взагалі ж, масова робота українців за кордоном, безумовно, має позитивні наслідки: це надходження валюти, підвищення рівня життя численних груп населення і цілих територій, зниження напруги на ринку праці.

Але масовий від'їзд людей віком до 40 років посилює депопуляцію, загострює проблеми старіння і, відповідно, пенсійного забезпечення, створює проблеми економічного розвитку, викликані нестачею кваліфікованих працівників.

Пандемія COVID-19 зачепила практично всі сфери суспільного життя і особливо відчутно вплинула на стан міжнародного ринку праці та міжнародну трудову міграцію.

В умовах COVID-19 необхідно намагатися одночасно розширювати для українців можливості легального працевлаштування за кордоном, заохочувати їх працювати в Україні, підтримувати якомога ширші контакти з тими, хто перебуває в інших країнах, і переконувати їх у доцільності повернення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулманапов П.Г. Факторы и последствия международной миграции населения / П.Г. Абдулманапов // УЭПС. - 2019. - №1. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/factory-i-posledstviya-mezhdunarodnoy-migratsii-naseleniya>
2. Аверіхіна Т.В. Міжнародна міграція робочої сили, види, причини та фактори розвитку / Т.В. Аверхіна, Г.І. Шаркова // Матеріали VII міжнародної науково – практичної конференції «Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту» 28 травня 2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/7866>
3. Алешковский И.А. Методологические подходы к оценке воздействия внешней трудовой миграции на развитие финансово-бюджетной сферы принимающих мигрантов стран / И.А. Алешковский, А.А. Гребенюк, А.С. Максимова // Финансы: теория и практика. - 2018. - № 6. - С. 10–15.
4. Ангелко І. Соціально-економічні наслідки впливу міжнародної міграції робочої сили на добробут населення України / І. Ангелко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. - 2014. - Вип. 2. - С. 65-73.
5. Бхчеванова Н.В. Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобалізації / Н.В. Бахчеванова // Financial and credit activity: problems of theory and practice. – 2011. - №11. – Т. 2. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://fkd.org.ua/article/view/29084>
6. Близнюк В. Соціально-економічні складові трудової міграції / В. Близнюк // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. - 2014. - № 4. - С. 20-32.
7. Боков О. Сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції населення як індикатор для удосконалення соціально-економічної політики України / О.

Боков, А. Любарська // Ефективність державного управління. - 2017. - Вип. 2. - С. 79-85.

8. Бондаревська К. В. Міжнародна міграція робочої сили: стан, проблеми, перспективи / К.В. Бондаревська // Бізнес Інформ. - 2019. - №10. - С. 44–49.

9. Ваврищук Н. Г. Міжнародна міграція робочої сили в контексті розширення Європейського союзу: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Н.Г. Ваврищук; Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». - Київ. - 2007. - 308 с.

10. Готовцева Л. Г. Финансово-экономические характеристики и тенденции межгосударственной трудовой миграции / Л. Г. Готовцева, А. П. Рязанцев, Е. Ю. Хрусталева // Проблемы прогнозирования. – 2012. – № 4. – С. 80–85.

11. Гребенюк А.А. Международная трудовая миграция и экономическое развитие: последствия, система показателей, российские реалии: монография / А.А. Гребенюк. – 2-е изд. – Москва. - 2019. – 310 с.

12. Гребенюк А.А. Методология оценки экономических последствий международной трудовой миграции: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05 / А.А. Гребенюк. – Москва. - 2018. - 60 с.

13. Гуменюк Ю. П. Теоретичні аспекти дослідження впливу міжнародної міграції робочої сили на розвиток економічної системи / Ю. П. Гуменюк, Г. П. Гоголь // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – Вип. 657. – С. 484–497.

14. Делятицкая А.В. Мировая экономика и международные экономические отношения: учеб. пособие / А.В. Делятицкая; Моск. гос. ун-т печати имени Ивана Федорова. - М.: МГУП имени Ивана Федорова, 2013. - 132 с.

15. Ивахнюк И. В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации / И.В. Ивахнюк // Век глобализации. 2016. №1-2 (17-18). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii-1>

16. Ищенко А. Трудовая миграция в Украину: кто к нам едет и зачем стране мигранты / А. Ищенко // [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://economics.segodnya.ua/economics/enews/trudovaya-migraciya-v-ukrainu-kto-k-nam-edet-i-zachem-strane-migranty-1217634.html>

17. Кабай В.О. Трудова міграція: сутність, рушійні сили, роль у розвитку економіки та фінансів країни / В.О. Кабай // Фінансовий простір. - 2017. - № 1. - С. 140-146.

18. Коновалов В. Международная трудовая миграция и экономический рост / В. Коновалов // Человек и труд. – 2010. – № 12. – С. 27–31.

19. Краузе О. Зовнішня трудова міграція населення України / О. Краузе // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2(27). – С. 26–30.

20. Кузьмицкая Т. В. Международная трудовая миграция и ее влияние на воспроизводство человеческого капитала стран постсоветского пространства на примере Республики Беларусь / Т. В. Кузьмицкая, Т. В. Сергиевич // Динамика и инерционность воспроизводства населения и замещения поколений в России и СНГ. Т. 2: Демографический потенциал регионов России и СНГ: динамика роста и инерционность изменений. - Екатеринбург: Ин-т экономики УрО РАН, 2016. - С. 358-364.

21. Лібанова Е. Трудова міграція з України: вплив COVID-19 / Е. Лібанова // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=6547>

22. Лошенко О.В. Регулювання міжнародної трудової міграції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.02 / О.В. Лошенко; Київський національний торгово-економічний ун-т. – Київ. - 2017. – 24 с.

23. Лялина А. В. Международная трудовая миграция как фактор формирования региональных рынков труда в Центре и на Северо-Западе

России: автореферат дис. ... кандидата географических наук: 25.00.24 / А.В. Лялина. - Калининград, 2018. - 23 с.

24. Лялина А.В. Теоретические аспекты оценки и моделирования влияния трудовой миграции на социально-экономическое развитие принимающей территории / А.В. Лялина, И.М. Наумцева // Вестник Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России. - 2016. - № 1 (43). - с. 153-156.

25. Мамедбекова М.О. Международная трудовая миграция в контексте глобализации / М.О. Мамедбекова // РППЭ. - 2009. - №1. [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodnaya-trudovaya-migratsiya-v-kontekste-globalizatsii-1>

26. Международная экономика: практикум / Н.В. Бокша [и др.]; под общ. ред. О.А. Паршутич. – Пинск: ПолесГУ, 2015 – с. 86.

27. Мельниченко О. А. Трудова міграція: сутність і засоби реалізації державної політики /О.А. Мельниченко, Н.М. Удовиченко // Теорія та практика державного управління. – 2017. - № 1 (56). - С. 10-17.

28. Миркина О.Н. Тенденции современной международной миграции рабочей силы / О.Н. Миркина // / Экономический журнал. - 2018. - №3 (51). [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-sovremennoy-mezhdunarodnoy-migratsii-rabochey-sily>

29. Міграція в Україні: цифри і факти // Міжнародна організація з міграції, 2019. - [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://iom.org.ua/ua/migraciya-v-ukrayinicyfry-i-fakty-2019>

30. Міграція як чинник розвитку в Україні // Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні, 2016. - [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://iom.org.ua/ua/migraciya-yak-chynnyk-rozvytku-v-ukrayini>

31. Мойсей В.І. Зовнішні економічні ефекти міжнародної міграції робочої сили: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / В.І. Мойсей. – Львів. - 2015. - 235 с.
32. Ніколаєць К. М. Соціально-економічні наслідки зовнішньої трудової міграції / К. М. Ніколаєць, О. Ю. Ніколаєць // Економіка та держава. – 2019. – № 10. – С. 51-57.
33. П'ятковська О. Класифікація видів міжнародної трудової міграції: окреслення операційних понять / О. П'ятковська // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 1(30). – С. 30–34.
34. Павлюк А.В. Административно-правовое регулирование внешних трудовых миграционных потоков в Российской Федерации / А.В. Павлюк, С.С. Кабаков // Социально-политические науки. - 2017 - № 5. - С. 135-143
35. Патласов О.Ю. Международная трудовая миграция и интернационально ориентированный целевой маркетинг персонала / О.Ю. Патласов // Наука о человеке: гуманитарные исследования. - 2016. - №3 (25). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodnaya-trudovaya-migratsiya-i-internatsionalno-orientirovannyy-tselevoy-marketing-personala>
36. Петроє О. М. Міжнародна трудова міграція: аналіз ситуації та наслідків для України / О. М. Петроє, В. Т. Васільєв // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління. - 2015. - № 4. - С. 93-100.
37. П'ятковська О. Р. Методологічні засади дослідження міжнародної трудової міграції з позицій країни-донора / О. Р. П'ятковська // Зб. наук. пр. ХКТЕІ: серія «Економічні науки», 2013 - № 6. - С. 411-421.
38. Раковская В. С. Трудовая миграция: последствия для стран-доноров и стран-реципиентов / В.С. Раковская, Н.Н. Соловьёва, И.А. Туманова // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 3. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=9443>.

39. Сірант М. Вплив глобалізаційних процесів на формування потоків трудової міграції / М. Сірант // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. - 2014. - № 782. - С. 38-43.

40. Смутчак З. В. Соціально-економічні наслідки інтенсивності зовнішніх трудових міграційних потоків / З. В. Смутчак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2017. - Вип. 11. - С. 148-152.

41. Танасієнко Н. П. Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобалізації / Н. П. Танасієнко, В. О. Лабунець // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2018. – № 14. – С. 44-48.

42. Ткачук Ю.В. Основні тенденції трудової міграції в контексті сучасних міжнародних міграційних процесів / Ю.В. Ткачук, В.О. Малишенко // Науковий журнал «Політикус». – 2019. – Вип. 5. – С. 70-74.

43. Украинские трудовые мигранты полностью переключились с России на Запад // [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://russian.eurasianet.org/украинские-трудоые-мигранты-полностью-переключились-с-россии-на-запад>

44. Федоренко О.М. Сутність і сучасні тенденції міжнародної трудової міграції О.М. Федоренко // Науковий вісник УМО. Серія: Економіка та управління. - 2016. - Вип. 2. - С. 1–12.

45. Хомутенко Л. І. Міграційні тенденції в Україні: особливості української трудової міграції / Л. І. Хомутенко, А. П. Гребенюк // Інфраструктура ринку. - 2016. - Вип. 2. - С. 35-39.

46. Чайка-Петегрич Л. Б. Організаційно-економічні пріоритети регулювання міжнародної міграції робочої сили // Науковий вісник Академії муніципального управління: зб.наук. праць. – 2009. – № 6. – С. 26–32.

47. Чайка-Петегрич Л. Б. Розвиток міжнародної міграції робочої сили в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.02 / Чайка-Петегрич Л.Б.; Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ. - 2008. – 22 с.

48. Червінська Л. П. Міжнародна трудова міграція: особливості, наслідки для України / Л. П. Червінська // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. - 2018. - Вип. 2. - С. 90-102.

49. Черевичко Т.В. Глобализация и современная миграция трудовых ресурсов / Т.В. Черевичко // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Экономика. Управление. Право. – 2009. -Вип. 9. - С. 16-22.

50. Шевченко Ю.О. Регулювання міжнародної трудової міграції та її вплив на соціально-економічний розвиток країни / Ю.О. Шевченко, І.М. Грінько // Приазовський економічний вісник. – 2019. – Вип. 3(14). – с. 40-45.

51. Шушпанов П. Г. Зовнішня трудова міграція населення регіону: соціально-демографічний аспект: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.07 / Шушпанов П. Г. – Київ. - 2009. – 20 с.

52. Migration data portal // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_origin&t=2019

53. ILO Global Estimates on International Migrant Workers – Results and Methodology. 2nd ed // International Labour Office - Geneva: ILO, 2018. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_652001/lang-en/index.htm

54. Pieńkowski Jerzy. The Impact of Labour Migration on the Ukrainian Economy // Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/dp123_en.pdf

55. World Bank // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://data.worldbank.org/indicator>

56. World Migration Report 2020 // International Organization for Migration (IOM). – 2019. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020>

57. <http://www.tourism.gov.ua> – офіційний сайт Державного агентства України з туризму та курортів.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Типологія позитивних і негативних наслідків використання іноземних трудових ресурсів для розвитку економіки країни-реципієнта

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
1	2
Наслідки для ринку праці	
Пом'якшення проблеми дефіциту робочої сили	Демпінг на ринку праці, що призводить до зниження заробітної плати місцевих працівників
Зайнятість мігрантів в домашньому господарстві сприяє зайнятості жінок	Зростання безробіття серед місцевого населення і маргіналізація менш кваліфікованих працівників
Зростання зайнятості в малому бізнесі і підприємстві	Криміналізація окремих секторів ринку праці
Забезпечення зайнятості на некваліфікованих роботах	
Зайнятість мігрантів у «непрестижних» сферах економіки сприяє вертикальній мобільності місцевих працівників	
Наслідки для розвитку людського капіталу	
Підвищення якості робочої сили шляхом відбору молодих і кваліфікованих працівників (в сегменті висококваліфікованої робочої сили)	За умови превалювання низькокваліфікованої робочої сили і наявності заміщаючих тенденцій знижується загальний рівень національного людського капіталу
	Збільшення бідності (в разі декласування мігранта з причини втрати роботи)
Наслідки для сфери виробництва товарів і послуг	
Поява ресурсу для регіональних зрушень в економіці за рахунок можливостей розселення мігрантів в певних регіонах	Блокування можливості впровадження трудосберігаючих технологій
Зниження вартості робочої сили і загальних витрат з цим пов'язаних	Зниження продуктивності праці через викликаних використанням більш дешевої робочої сили проблем з впровадженням нового обладнання і технологій
Стимулювання додаткової зайнятості, утворення додаткових робочих місць і розвиток інфраструктури, викликане попитом іноземних робітників на товари і послуги	Концентрація трудових мігрантів не в галузях і регіонах, які відчувають потребу в додатковій робочій силі, а там, де можна розраховувати на швидкий заробіток
У разі імміграції висококваліфікованої робочої сили можливе зростання інноваційної активності і продуктивності праці	

1	2
Зростання конкурентоспроможності місцевих товарів і послуг за рахунок зниження витрат	
Зростання прямих інвестицій (в т.ч. іноземних), обумовлений наявністю дешевої робочої сили	
Розвиток транспортної сфери, як державних, так і приватних перевезень	
Наслідки для фінансової сфери і формування бюджету держави	
Збільшення збору податків на заробітну плату мігрантів, надходжень обов'язкових платежів (держмита, авансові платежі і т.д.) і відрахувань до соціальних фондів	Збільшення витрат на соціальну допомогу безробітним мігрантам
Збільшення платежів за користування мігрантами житлом та комунальними послугами	Зростання державних витрат на міграційну політику
Економія на витратах на освіту	Додатковий вплив мігрантів на соціальну сферу та інфраструктуру
Уповільнення інфляції за рахунок більш високої схильності до заощаджень у закордонних працівників	Втрати капіталу, пов'язані з перерахуванням частини заробітної плати мігрантами за кордон
	Додатковий негативний тиск на курс національної валюти
Наслідки для зовнішньоекономічної діяльності	
Зростання кількості спільних підприємств з економічними суб'єктами країни-імпортера трудових ресурсів	
Збільшення товарообігу між країною-експортером і країною-імпортером трудових ресурсів	

Примітка. Складено автором за: Гребенюк А.А. Методология оценки экономических последствий международной трудовой миграции: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05 / А.А. Гребенюк. – Москва. - 2018. - с.28-29

Додаток Б

Таблиця Б.1

Основні напрями регулювання міжнародної трудової міграції в Україні
в умовах пандемії COVID-19

Напрями	Заходи	Шляхи
Розширювати для українців можливості легального працевлаштування за кордоном	Впровадження спільно з урядами країн перебування наших мігрантів програм циркулярної міграції	Організація міграції сезонних працівників з України на основі міжурядових домовленостей
Заохочувати мігрантів повертатися та працювати в Україні	Організація й залучення мігрантів до тимчасових робіт на період їх перебування в Україні	Запропонувати громадські роботи як тимчасовий вихід із масового безробіття, через механізми концесії, публічно-приватного партнерства, державні закупівлі створити робочі місця в галузях, які дають значний мультиплікативний ефект (зокрема в будівництві)
Заохочувати мігрантів повертатися та працювати в Україні	Організація й залучення мігрантів до тимчасових робіт на період їх перебування в Україні	Запропонувати громадські роботи як тимчасовий вихід із масового безробіття, через механізми концесії, публічно-приватного партнерства, державні закупівлі створити робочі місця в галузях, які дають значний мультиплікативний ефект (зокрема в будівництві)
		Підтримка мікро- і малого бізнесу
		Залучення представників мікро- і малого бізнесу до формування політики, у т.ч. виходу з карантину, своєчасного й повного інформування підприємців про прийняті рішення
		Встановлення пільг щодо кредитування, спрощення доступу до ринків, консультації та допомога правового і бухгалтерського характеру
		Запровадження легалізації мікробізнесу, зокрема з допомогою своєрідного «нульового варіанта»: максимальне спрощення реєстрації, заборона контролю, сплата необтяжливого річного внеску до місцевого бюджету і гарантована державна підтримка на випадок форс-мажору, як, скажімо, COVID-19
		Звільнення від митних зборів

		ввезених мігрантами засобів виробництва для розвитку власного бізнесу
Налагоджувати системні контакти з тими трудовими мігрантами, які залишаються в інших країнах	Співпраця з діаспорою	Фінансування держпрограм розвитку зв'язків з діаспорою

Примітка. Складено автором за: Лібанова Е. Трудова міграція з України: вплив COVID-19 / Е. Лібанова // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=6547>